

DOSSIER CKV

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 11:59 Pagina 1

Colofon

De uitgave van het Dossier CKV is mede mogelijk gemaakt door de Projectgroep Cultuur en school van het ministerie van OCenW.

Auteurs

Hans van Bommel, SLO
Hans Landsman, De Kunstconnectie
Jonaske de Ruiter, Cultuurnetwerk Nederland
Eeke Wervers, SLO

Eindredactie en projectcoördinatie

Eeke Wervers, SLO

Fotografie

Rogier Veldman, Utrecht

Ontwerp en productie

Troost communicatie, Utrecht

Druk

Libertas Grafische Communicatie, Bunnik

© SLO mei 2003

Dossier CKV is gebaseerd op de ervaringen van docenten en consulenten uit het SLO-netwerk, betrokken bij de ontwikkeling van CKV. Een aantal van de docenten willen we hierbij met name noemen, vanwege hun speciale bijdrage aan deze publicatie:

Laetitia Bartelink, Marisca Brinkmann, Bas van Damme, Peter van Gelder, Hans Geijtenbeek, Corrie Sjoukema, Marja van Westervoerde, Marry Samsom en Frank Goossens.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:02 Pagina 2

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:03 Pagina 3

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:04 Pagina 4

INHOUD

Inleiding 7

1. Inhoud en opbouw van CKV 12
2. Organisatie op school 24
3. Leerwegen en sectoren 38
4. Coachen bij CKV, daar zit veel variatie in! 50
5. Basisvaardigheden 60
6. Oriëntatie op leren en werken 70
7. Reflectie 76
8. Het culturele netwerk 84
9. Methodes CKV 90
10. Overzicht websites 94

5

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:06 Pagina 5

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:07 Pagina 6

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:08 Pagina 7

8

INLEIDING

Dossier CKV bevat de weerslag van ervaringen met CKV van de afgelopen jaren.

Ervaringen met het examenprogramma en de methodiek, met zelfstandig werken en de organisatie op school, met kunst en cultuur. Ervaringen van leerlingen, docenten en schoolleiders, consulenten en medewerkers van culturele instellingen.

Dossier CKV bevat vooral praktijkervaringen. CKV is nog volop in ontwikkeling. Het examenprogramma staat vast, er zijn 40 uren beschikbaar en er is een methodiek die over het algemeen goed bevalt. Maar de invulling van CKV varieert van school tot school en van instelling tot instelling. In dit boekje wordt een overzicht gegeven van mogelijkheden met die invulling. Het is beslist geen beschrijving van hoe het zou moeten, maar eerder een overzicht van opties, van voorbeelden hoe het zou kunnen. De hoofdstukken bevatten veel tips en voorbeelden direct uit de praktijk, weergegeven

in kaders. Ook dit zijn illustraties bij de praktijk.

Dossier CKV is met recht een dossier: een verzameling van informatie over en ervaring met de ontwikkeling van een nieuw vak.

In het eerste hoofdstuk wordt het stappenplan dat voor CKV is ontwikkeld, uitgebreid toegelicht. Het stappenplan vormt de basis waarmee is gewerkt. Het komt steeds terug, in hoofdstukken over het lokaal, over vaardigheden en beroepenoriëntatie. Het is het uitgangspunt voor activiteiten die zijn ontwikkeld. Het geeft richting aan activiteiten van docenten en leerlingen.

In hoofdstuk twee wordt de organisatie van CKV op school beschreven. Faciliteiten zijn belangrijk bij een goede invoering of introductie van CKV. Maar ook inhoudelijke aspecten als een goede studiewijzer vallen onder het hoofdstuk organisatie.

Hoofdstuk drie bevat een beschrijving van de relatie tussen leerwegen en sectoren en de keuzes voor culturele activiteiten. In het hoofdstuk staan voorbeelden van activiteiten die leerlingen kunnen helpen bij het maken van een eigen keuze, en tips en aandachtspunten voor docenten en culturele instellingen.

Coachen is het centrale onderwerp in hoofdstuk 4. CKV is niet alleen nieuw wat betreft inhoud, maar ook en misschien wel juist wat betreft de aanpak van en door de docent. De rol van de docent verandert van meer sturend naar begeleidend. Wie anders dan docenten kunnen het best vertellen hoe dit proces in hun lespraktijk is verlopen.

In hoofdstuk vijf staat waar in het CKV-programma mogelijkheden zijn voor het aanleren van vaardigheden. Op het vmbo zijn vaardigheden belangrijk, en door de zelfstandige manier van werken binnen CKV biedt dit vak veel mogelijkheden voor het aanleren van vaardigheden.

Hoofdstuk zes gaat over de oriëntatie op leren en werken. In een serie eindtermen wordt beschreven waar deze oriëntatie uit moet bestaan en in dit hoofdstuk wordt beschreven waar en hoe deze eindtermen passen binnen het stappenplan.

Reflectie wordt beschreven in hoofdstuk zeven, waarbij als uitgangspunt beleving en ervaring worden genomen, en minder het beschouwen zoals wordt gehanteerd binnen de kunstbeschouwing. Door middel van reflectie wordt duidelijk wat leerlingen leren van en door hun culturele activiteiten en bij CKV als totaal.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:11 Pagina 8

9

De rol van culturele instellingen, zowel instellingen voor de kunsten als steunfuncties voor kunsteducatie staat beschreven in hoofdstuk acht. Met name de rol van consultants komt hierin aan bod, evenals de door hen (in samenwerking met scholen en culturele instellingen) ontwikkelde projecten.

Hoofdstuk negen bevat een overzicht van de beschikbare methodes voor CKV en overwegingen voor de keuze van een methode en hoofdstuk tien besluit met een overzicht van een aantal bruikbare webadressen.

In een aantal van de hoofdstukken wordt verwezen naar het project CKV-vmbo en naar pilotprojecten of pilotscholen. Het betreft hier verwijzingen naar twee projecten van SLO die in opdracht van de Projectgroep Cultuur en school van het ministerie van OCenW zijn uitgevoerd. Tijdens het eerste project zijn door docenten en leerlingen van zestien vmbo-scholen het examenprogramma en de methodiek ontwikkeld. In het kader van het tweede project is door zes van die zestien scholen het programma verder verfijnd en zijn in samenwerking met zes steunfunctie-instellingen de 28 voorbeeldprojecten ontwikkeld.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:13 Pagina 9

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:14 Pagina 10

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:14 Pagina 11

12

1. INHOUD EN OPBOUW VAN CKV

Eeke Wervers

Inleiding

Culturele en kunstzinnige vorming (CKV) is een onderdeel van Kunstavakken 1.

Kunstvakken 1 is voor alle leerlingen van het vmbo vanaf augustus 2001 verplicht. Het examenonderdeel CKV wordt in augustus 2003 verplicht ingevoerd.

Voor Kunstvakken 1 staan 320 uur op het rooster, 280 uur voor de kunstvakken in de basisvorming en 40 uur voor CKV. CKV is een examenonderdeel en moet in het derde of vierde leerjaar worden gegeven. CKV wordt afgesloten met een schoolexamen en moet 'naar behoren' worden afgesloten.

Kern van CKV zijn vier culturele activiteiten en het kunstdossier. Leerlingen ondernemen vier activiteiten op het gebied van kunst en cultuur en doen daarvan verslag -in woord, beeld, geluid en/of beweging- in het kunstdossier. Dat kunstdossier vormt het uitgangspunt voor het schoolexamen.

Doel van CKV is dat leerlingen kennis maken met hun culturele omgeving en zelfstandig een keuze leren maken uit het culturele aanbod. Horizonverruiming is daarbij het uitgangspunt: leerlingen maken kennis met voor hen nieuwe vormen van kunst en cultuur. Daarvoor zijn leerlingen zelf actief, werken zelfstandig en in kleine groepjes. Bij CKV is veel ruimte voor het oefenen van vaardigheden, zowel vaardigheden die binnen het examenprogramma CKV als eindterm beschreven staan, als vaardigheden die beschreven worden in de preambule die geldt voor het hele vmbo.

EXAMENPROGRAMMA

Tijdens de 40 uur voor CKV werken de leerlingen aan de volgende eindtermen:

Oriëntatie op leren en werken

De leerling kan zich oriënteren op de eigen loopbaan en een aantal opleidingen en beroepen noemen, waarbij kunst en cultuur een rol spelen. Verder kan de leerling het aanbod aan kunst en cultuur in de eigen regio benoemen en aangeven wat de invloed is van ICT op deze branche. Tenslotte kan de leerling aangeven welke mogelijkheden hij zelf ziet voor een studie, beroep of vrijetijdsbesteding op het terrein van kunst en cultuur.

Basisvaardigheden

Bij CKV werkt de leerling aan een aantal vaardigheden: het raadplegen van bronnen en het selecteren van informatie, waarbij bijvoorbeeld de computer wordt gebruikt. De leerling kan een eenvoudige planning maken en bewaken en evalueren. De leerling leert samenwerken in groepjes en kritiek geven en ontvangen. De leerling kan alleen of samen met anderen een presentatie verzorgen.

Culturele activiteiten

De leerling heeft vier culturele activiteiten ondernomen, bij voorkeur verdeeld over de disciplines beeldende kunst, dans, drama en muziek.

De leerling kan zelf een keuze maken uit het culturele aanbod.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:16 Pagina 12

13

Reflectie en kunstdossier

De leerling heeft een kunstdossier samengesteld in woord, beeld, geluid en/of beweging, waarin hij verslag doet van de voorbereiding van en deelname aan culturele activiteiten. In een gesprek, werkstuk of presentatie doet de leerling verslag van zijn ervaringen en waardering.

De volledige tekst van de eindtermen (inclusief preambule) is te bekijken op www.cfi.nl.

METHODIEK

Binnen de voor CKV ontwikkelde methodiek staat de zelfstandig werkende leerling centraal. Daarmee verandert de rol van de docent. De docent geeft minder klassikaal les en is vaker de begeleider die de leerlingen ondersteunt bij alle stappen die ze moeten zetten: het kiezen van culturele activiteiten, het voorbereiden en uitvoeren hiervan, het verslag doen en het afronden en presenteren.

Om de leerling zo zelfstandig mogelijk te laten werken is het CKV-stappenplan ontwikkeld.

Dit stappenplan bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Wat is kunst en cultuur Het formuleren van een definitie voor kunst en cultuur
2. Kunst in kaart Het in kaart brengen van de lokale of regionale

culturele omgeving

3. Kiezen voor kunst Keuze en onderzoek kunstdiscipline

4. Onderzoek Voorbereiding activiteit

5. Op pad Het ondernemen van een culturele activiteit

6. Kunstdossier en reflectie Verslag activiteiten en eigen mening

7. Presentatie Reflectie, afronding CKV en schoolexamen

Stap 3 t/m 6 worden vier keer herhaald, omdat leerlingen vier activiteiten ondernemen.

Wat is de kracht van het stappenplan volgens docenten?

- *het is een logische, voor de leerlingen overzichtelijke manier/wijze om zelfstandig tot onderzoek te komen*

- *het biedt helderheid en de mogelijkheid er een tijdschema aan te hangen.*

- *het stappenplan is overzichtelijk, opbouwend, ook voor beginnende docenten*

- *leerlingen houden van structuur / vastigheid binnen de zelfstandigheid. Door het stappenplan weten ze precies voor elke activiteit waar ze aan toe zijn*

Een toelichting op de stappen:

1. *Wat is kunst en wat is cultuur*

het formuleren van een definitie voor kunst en cultuur

Bij CKV kiezen leerlingen zoveel mogelijk zelf activiteiten op het gebied van kunst en cultuur. Maar ook de docent kan klassikale activiteiten kiezen, die de leerlingen gaan ondernemen. Om die keuze te kunnen maken, moet duidelijk zijn wat er allemaal onder kunst en cultuur kan worden verstaan.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:17 Pagina 13

Voorbeelden van kunstdefinities (Van Dale):

- kunst is het creatief en origineel tot uiting of voorstelling brengen van gedachten of gevoelens op vaak ontroerende of schokkende wijze;
- kunst is wat door mensen is gemaakt, in tegenstelling met de natuur of het natuurlijke.

Voorbeelden van cultuurdefinities (Van Dale):

- cultuur is de beschavingstoestand met betrekking tot een bepaald volk, een bepaalde tijd, bijvoorbeeld de westerse cultuur of primitieve culturen;
  - cultuur omvat het geheel van manifestaties van kunst, ontspanning en vermaak.
- Voor CKV op het vmbo kan de definitie voor kunst en cultuur ruim geformuleerd worden.

Ook kunstuitingen van verschillende culturen en jongerencultuur kunnen onder de definitie vallen, net als cultureel erfgoed. De belevingswereld van de leerling vormt het uitgangspunt voor CKV. Leerlingen kunnen starten met activiteiten die aansluiten bij waar ze al mee bezig zijn. Van daaruit maken ze kennis met voor hen nieuwe vormen van kunst en cultuur. De beginsituatie van de leerling bepaalt waar hij begint en hoever hij komt bij zijn kennismaking met kunst en cultuur. Daarbij kan een leerling terecht komen bij een grafisch ontwerper, een muziekstudio of dansschool, maar ook in theater, concertzaal of museum.

Voorbeelden van werkvormen om te komen tot een definitie:

* De leerlingen schrijven in groepjes op grote vellen papier allerlei voorbeelden van kunst en cultuur. De vellen worden opgehangen en de leerlingen geven een toelichting op hun voorbeelden. Naar aanleiding van de voorbeelden formuleren docent en leerlingen een eigen definitie.

* Leerlingen gaan met een camera de stad in, en fotograferen alles wat ze tegenkomen en onder kunst en cultuur vinden passen. De foto's worden afgedrukt en in de klas besproken. Op basis van de foto's worden de definities geformuleerd.

14

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:19 Pagina 14

Wat levert een inventarisatie van definities van leerlingen op?

Een paar voorbeelden voor kunst:

Kunst ...

is ook cultuur, maar kunst maakt de cultuur extra mooi. Kunst kan je een nieuwe kijk geven op dingen. Over kunst kan je van mening verschillen, er zijn heel veel soorten dus je kan zelf

kiezen wat je mooi vindt.

is emotie.

is alle dingen waarbij je creatief moet zijn.

wordt altijd door mensen gemaakt. Kunst geeft je een nieuwe kijk op dingen die knap gemaakt zijn, extra mooi zijn of goed bedacht zijn.

is niet echt.

is een schilderij of een standbeeld of gebruik waar je niet meteen de betekenis/reden van weet.

En cultuur is ...

alles wat mensen maken en doen.

Mensen doen veel andere dingen, dus wij hebben ook veel verschillende culturen.

Leefgewoontes, auto's, gebouwen, dat heeft allemaal met cultuur te maken.

Hollandse groenten, kaas, gierigheid, molens, klompen, de boeren, eten.

de gewoontes van een volk en de verschillende geloofsovertuigingen.

De verschillende kunststijlen van een volk.

gebouwen en voorwerpen, kathedralen, boeken, monumenten en ruïnes.

eetcultuur, feestdagen, kleding, haardracht, uitgaan, opvoeding, religie.

beschaving.

de manier waarop mensen leven, hun gevoelens en gebruiken, godsdienst en eetgewoontes.

wat je met je geboorte meekrijgt.

De definities zijn het uitgangspunt voor de culturele activiteiten van de leerlingen.

Vervolgens kan iedere docent en school bepalen of de keuze geheel aan de leerlingen

is, of een leerling kan kiezen uit een aantal geselecteerde activiteiten of deel zal

nemen aan collectieve activiteiten.

¹⁵

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:20 Pagina 15

Kaders scheppen maakt de keuze voor leerlingen makkelijker en voorkomt teleurstellingen.

Leerlingen kunnen heel creatief zijn bij het bedenken van culturele

activiteiten. Een goede definitie geeft zowel docent als leerling houvast én ruimte bij

het kiezen van activiteiten.

2. Kunst in kaart:

het in kaart brengen van de lokale of regionale culturele omgeving

Na het formuleren van de definities brengen de leerlingen in kaart wat er in de

–directe omgeving aan kunst en cultuur te vinden is. Doel is om een goede indruk te

krijgen van alle verschillende mogelijkheden op lokaal en regionaal niveau. Musea, concertzalen, buurthuizen met een cultureel programma, voorbeelden van cultureel erfgoed, individuele kunstenaars, dansscholen, amateurkunst, etc.: afhankelijk van de definitie varieert het aantal vindplaatsen van kunst en cultuur.

Informatie verzamelen over kunst en cultuur kan bijvoorbeeld op de volgende manier:

- De docent verzamelt allerlei informatiemateriaal over het lokale en regionale aanbod.

Verder zijn er telefoonboeken, gemeentegidsen en de Gouden Gids. Ook

kunnen leerlingen zoeken op internet. Leerlingen verzamelen uit de beschikbare

informatie voorbeelden en adressen van culturele instellingen.

- Leerlingen verzamelen zelfstandig in groepjes buiten school informatie bij instellingen

zoals de bibliotheek, de schouwburg, de bibliotheek, de VVV of de

gemeente. Aanvullend kunnen ze mensen interviewen: docenten of familie/kennissen

die werkzaam zijn binnen het gebied van kunst en cultuur. Wanneer leerlingen

een duidelijke opdracht (op papier met begin- en eindtijd) meekrijgen, kunnen

ze goed zelfstandig op stap.

- In samenwerking met de consultant van de steunfunctie-instelling wordt een ronde

langs de culturele instellingen georganiseerd. Leerlingen brengen een bezoek aan

een aantal instellingen en maken kennis met de verschillende kunstdisciplines

door bijvoorbeeld workshops.

- In overleg met de steunfunctie-instelling worden (op school) workshops georganiseerd.

Zo krijgen leerlingen inzicht in de verschillende kunstdisciplines. Een leuke

en actieve kennismaking, die motiverend is voor leerlingen. CKV-bonnen kunnen

worden ingezet voor het betalen van de activiteiten.

Voorbeelden van bijzondere adressen die leerlingen hebben ontdekt:

- *de DJ-school in Groningen, verzorgt cursussen en optredens*
- *het Oudheidskamertje in Pernis*
- *Kuipmuseum*
- *iemand die decors en borden voor kermissen en circussen schildert*
- *Arihove Art Centre (complex van ateliers, kantoren, expositie en beeldenpark)*
- *een kunstenares die sieraden maakt*
- *een adres voor bruidsmode (met een presentatie in bruidskleding moeder)*

16

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:22 Pagina 16

3. Kiezen voor kunst

keuze en onderzoek kunstdiscipline

Op basis van de definitie en de culturele kaart kiezen leerlingen (of de docent) voor een discipline. Ze kunnen kiezen uit beeldende kunst (schilderkunst, architectuur, nieuwe media, film, erfgoed, video, grafische vormgeving, beeldhouwkunst, design, etc.) dans, theater en muziek.

Ze gaan informatie verzamelen over die discipline om vervolgens een keuze te maken voor een activiteit.

Een voorbeeld: leerlingen kiezen voor de discipline muziek. Ze verzamelen informatie over alle optredens en concerten die er in een bepaalde periode zijn, in hun eigen regio of daarbuiten.

Leerlingen kunnen informatie verzamelen in de bibliotheek, op internet en bij culturele instellingen. Daarnaast kunnen ze interviews gaan afnemen met mensen die in de betreffende discipline werkzaam zijn.

Voor een actueel overzicht van het culturele aanbod kijken de leerlingen in kranten of tijdschriften, of op internet bij www.cjp.nl. Ook veel steunfunctie-instellingen hebben een overzicht van het actuele aanbod en kunnen leerlingen adviseren bij het kiezen van een activiteit. Deze instellingen publiceren de informatie over het regionale of plaatselijke aanbod vaak in folders of op hun eigen internetsite.

In overleg met de docent kiezen de leerlingen de activiteit die ze willen ondernemen.

Aanvullingen zoeken van informatie:

- *jongerencentra leveren (op verzoek) een maandprogramma met allerlei activiteiten*
- *leerlingen zoeken bij de G van galerie en de M van museum in Gouden gids en telefoonboek en de Gemeentegids*
- *DIMI: tijdschrift (+website) komt maandelijks naar school in Rotterdam*
- *borden/affiches langs de rondweg*
- *familie/bekenden*
- *boekje in samenwerking met de schouwburg, uitgaande van disciplines dans, muziek, theater, cabaret (individuele keuze) + sites (onderzoek) van alle voorstellingen*

4. Onderzoek

de voorbereiding van de activiteit

De leerlingen hebben nu een beeld van de discipline en kunnen kiezen voor een specifieke activiteit. Het onderzoek heeft inmiddels zoveel informatie opgeleverd -over voorstelling of tentoonstelling, data, locatie- dat er genoeg mogelijkheden zullen zijn.

Vervolgens gaan ze de gekozen activiteit voorbereiden. Naar aanleiding van die activiteit zoeken ze specifieke informatie: over de muzikanten, over het type muziek, over de plek van het optreden, over de techniek die nodig is voor het optreden, etc. Dit onderzoek kan worden uitgevoerd door middel van het verzamelen van artikelen of recensies, of het afnemen van een interview. Ook kijk- of luisterwijzers kunnen leerlingen helpen bij het voorbereiden van de activiteit.

17

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:24 Pagina 17

18

Wanneer er klassikale activiteiten georganiseerd worden door de docent, zal het

onderzoek vooral bestaan uit het voorbereiden van de activiteit. In dit geval vallen stap 3 en 4 vaak samen.

Wanneer werken de leerlingen klasikaal of in groepjes:

- *klassikaal: de inleiding op het vak CKV, soms een activiteit, reflecteren en de presentatie, in groepjes het onderzoek en het dossier*
- *dat hangt af van de groep: een zelfwerkzame groep hoeft bijna niet klassikaal begeleid te worden, een 'crisisgroep' veel meer*
- *op onze school doen de leerlingen alles in groepjes (soms ben je alleen ook een groepje)*
- *wij werken nauwelijks klassikaal (alleen de 1e keer); ik ga beurtelings bij alle groepjes zitten om de keuze door te nemen, te stimuleren en zo nodig te sturen*
- *dat hangt van de activiteit af. Het duidelijkst is de activiteit film: 1e voorbereiding klassikaal "Filmfan", 2e uitwerken in groepjes; - afspraken maken, 3e activiteit ondernemen*
- *algemene informatie geef ik klassikaal, vervolgens doen de leerlingen de activiteiten in groepjes*

5. Op pad

het ondernemen van een culturele activiteit

Leerlingen ondernemen een activiteit op het gebied van beeldende kunst (schilderkunst, architectuur, nieuwe media, film, video, grafische vormgeving, beeldhouwkunst, design, etc.) dans, theater of muziek.

Ervaring en beleving staan hierbij centraal.

Soms vallen de keuze en het onderzoek van een discipline en de keuze en het ondernemen van een activiteit samen. Bijvoorbeeld wanneer de leerlingen een kunstenaar in zijn atelier bezoeken, een interview afnemen en vervolgens het werk van de kunstenaar bekijken. Of wanneer ze een danser of muzikant interviewen en daarna een repetitie of voorstelling bijwonen.

Zo'n combinatie kan veel tijdswinst opleveren, waardoor leerlingen meer tijd kunnen steken in een andere activiteit, of in hun kunstdossier of presentatie.

Voorbeelden van activiteiten:

- *interview met Sacha Visser (serie Oppassen)*
- *dans op locatie: de school is toneel (trappen, kasten, wc!)*
- *het dweilorkest, dat bovendien een extra dimensie gaf aan de presentatie-avond*
- *een familietoneelstuk, ook opgevoerd in de klas.*
- *Art Party in Rotterdam, ieder jaar weer leuker.*
- *striptentoonstelling + striptekenlessen*
- *een fotograaf interviewen en zijn werk bekijken en bespreken, vervolgens foto's maken bij/in het NAI en Boijmans*
- *atelierroute waarbij de ll. zelfstandig in groepjes keuzes maakt uit het aanbod en tijdens het atelierbezoek vragen stelt en rondkijkt*
- *theater: voorstelling gespeeld door CKV-leerlingen van een andere school "Romeo's en Julia's". Groot succes!*

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:26 Pagina 18

6. Kunstdossier en reflectie

verslag activiteiten en eigen mening

Leerlingen doen verslag van hun ervaringen in het kunstdossier. In dit dossier kunnen leerlingen alle informatie verzamelen die ze zijn tegengekomen bij hun onderzoek, zoals recensies of pagina's van internet, toegangsbewijzen, foto's, etc. Verder bevat het kunstdossier een verslag van de vier culturele activiteiten. Het dossier kan worden uitgebreid met de eigen mening van de leerling (wat vonden ze van de activiteiten en waarom) en ingevulde werkbladen of kijkwijzers.

Sommige CKV-methodes bevatten hiervoor werkboeken, andere bieden verschillende (minder 'talige') werkvormen.

De vorm van het dossier wordt door de leerlingen zelf bepaald, in overleg met de docent. Leerlingen kunnen kiezen voor een schriftelijk verslag, bijvoorbeeld aan de hand van kijkwijzers, of kiezen voor een andere manier van verslag doen, bijvoorbeeld

met een serie foto's, website of een videoband. Dat laatste geldt met name voor de eigen mening, een beeld zegt vaak meer dan tekst.

De reflectie is aan de hand van het kunstdossier en kan schriftelijk. Informatiever en motiverender is een gesprek of presentatie. Reflectie heeft betrekking op de ervaring en de waardering van de leerlingen. Een presentatie geeft leerlingen veel ruimte om op beeldende wijze, of met gebruik van muziek en/of beweging, te laten zien wat zij hebben ervaren en wat hun mening is.

De praktijkkant van de kunstvakken kan op deze manier een duidelijke rol spelen bij CKV.

(Zie verder het hoofdstuk over reflectie.)

Voorbeeld van werkvormen voor reflectie:

- *bord-discussie*

- *architect uitgenodigd in de les en besproken waarom het politiebureau anders had moeten*

- *gesprek ter verdieping n.a.v. kunstdossier: even doorvragen over het onderwerp e.d.*

- *tentoonstelling van collages van bewerkte foto's van de activiteit*

- *'videotheek'*

- *na afloop van de activiteit krijgen de leerlingen ± 3 lessen om gezamenlijk groepsdossiers samen te stellen. Ze nemen dan materiaal mee (ook uitgetypte teksten).*

Ook op school mogen ze nog van de mediatheek gebruikmaken voor informatie en verslaggeving

- *gesprekjes met leerlingen. Presentatieronde zoals dans, powerpoint, video, modeshow/dans, djembé*

7. Presentatie

reflectie, de afronding van CKV en het schoolexamen

CKV kan worden afgesloten met een presentatie. Leerlingen presenteren hun ervaringen aan hun klasgenoten, eventueel ook aan leerlingen van andere klassen, docenten en/of ouders.

Een presentatie heeft als voordeel dat de leerlingen toewerken naar een einddoel, iets wat vaak een stimulerende werking heeft op de kwaliteit van die presentatie.

¹⁹

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:28 Pagina 19

Bovendien krijgen alle leerlingen in de klas door de presentaties een beeld van de hele reikwijdte van kunst en cultuur.

Leerlingen kunnen de resultaten ook aan de docent of de klas presenteren, als onderdeel van het schoolexamen.

Voorbeelden van eindpresentaties:

- *première-avond van alle gemaakte videofilms, met feest na. Alle ouders zijn welkom.*

- *een zelf gemaakt lied voor/over een gebouw.*

- *i.s.m. UV: modeshow (vakoverstijgend en hartstikke leuk!)*

- *kunst + cultuurschool (de hele school leeft door de eindpresentaties)*

- *Powerpoint-presentatie, korte (5 min.) video-impresie van circusbezoek*

- *bij presentatie-avond ouders een workshop djembé geven. De hele zaal doet mee, verschillende ritmes, vraag en antwoordspel. Ouders kunnen dan zelf ervaren hoe CKV is/voelt.*

Schoolexamen

CKV wordt afgerond met een schoolexamen en moet 'naar behoren' worden afgesloten. Voor het schoolexamen moet de leerling kunnen aangeven:

- hoe hij zich heeft georiënteerd op studie en beroep;

- aan welke vaardigheden hij heeft gewerkt;

- kunnen aantonen dat hij vier culturele activiteiten heeft ondernomen;

- zijn interpretatie (inhoud van de activiteiten) en waardering (eigen mening)

kunnen weergeven.

Het schoolexamen kan worden afgenomen door middel van een individueel gesprek of een gesprek met het groepje waarin de leerling heeft gewerkt. Dit gesprek wordt

gevoerd aan de hand van het kunstdossier. Ook een klassengesprek kan genoeg informatie geven om CKV af te ronden. Wanneer de leerlingen een logboek hebben bijgehouden, geeft dit zicht op de activiteiten van de individuele leerlingen.

Overigens kan ook de combinatie van kunstdossier en presentatie kan voldoende zijn om CKV te beoordelen. Een aanvullend gesprek is dan niet nodig.

Programma voor toetsing en afsluiting (PTA)

De wijze waarop aan het schoolexamen wordt vormgegeven, is aan de school.

Belangrijk voor de leerling is dat hij weet waar hij aan toe is. Die informatie staat in het PTA, dat elke school verplicht voor elk vak moet opstellen. Op basis van het stappenplan of de gebruikte methode is het opstellen van een PTA betrekkelijk eenvoudig.

²⁰
dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:30 Pagina 20

Basis voor een PTA:

Activiteit Resultaat Inlever Beoordeling Datum Beoordeling Weging
(product/ datum herkansing
vorm)

1. Definitie

kunst en
cultuur

2. Culturele

kaart

3. Activiteit 1

4. Activiteit 2

5. Activiteit 3

6. Activiteit 4

7. Presentatie

Tips van docenten bij het PTA:

- *niet te veel dichttimmeren in tijd, dat geeft jezelf en de leerlingen ruimte*

- *ik heb het PTA beknopter opgesteld dan het stappenplan, d.w.z.: 1. vooronderzoek,
2. culturele activiteit, 3. presentatie*

²¹

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:31 Pagina 21

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 12:32 Pagina 22

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:23 Pagina 23

²⁴

2. ORGANISATIE OP SCHOOL

Eeke Wervers

Inleiding

CKV is een vak dat door de aanpak anders is dan andere vakken, en daarvoor zijn randvoorwaarden nodig. Die randvoorwaarden, met name faciliteiten, zijn de succesfactoren voor een goede invoering en verdere ontwikkeling van het vak. Omdat leerlingen zoveel mogelijk zelfstandig werken en voor een deel buiten de school actief zijn, verdienen aspecten als lesrooster, financiën, het lokaal en de communicatie rond het vak speciale aandacht.

LESSENTABEL EN ROOSTER

Voor CKV staan 40 lesuren op de lessentabel, die in het derde of vierde leerjaar kunnen worden gegeven. Omdat het om 40 uur gaat, is het goed mogelijk CKV in één jaar af te sluiten. De voorkeur daarbij heeft het derde leerjaar, omdat het vierde jaar examenjaar is (dat daardoor korter is en er veel tijd besteed wordt aan de voorbereiding op de examens). De 40 lesuren moeten op een herkenbare manier voor leerlingen en docenten in de lessentabel terug te vinden zijn.

Omdat leerlingen zelfstandig werken en de opdrachten voor een deel buiten school uitvoeren, verdient een lesuur aan het einde van de dag de voorkeur. Dan zijn er meer mogelijkheden voor het ondernemen van activiteiten buiten school. Omdat het moeilijk is een activiteit binnen één lesuur te plannen, is koppeling aan een verwant vak, zoals een mentoruur of Nederlands een voordeel. Leerlingen kunnen dan -indien nodig- gedurende een blokuur op pad, en de uitgevallen les kan de week erna worden

ingehaald. Een extra voordeel is in dit geval de mogelijkheid om te werken aan vakoverstijgende vaardigheden. Aan het einde van de dag is er ook wat uitloop mogelijk, of kunnen leerlingen de uren vrij krijgen omdat ze compenseren met activiteiten die 's avonds of in het weekend worden ondernomen.

Een blokuur CKV is ook een goede mogelijkheid. Een blokuur kan in de periode november - april op het rooster worden gezet; of van september - januari en van februari - juli; of één keer in de twee weken worden ingeroosterd.

Ervaringen met het rooster:

- *positief: eind van de dag - blokuur, negatief: maandag (is alles dicht)*

- *blokuren zijn lang, zekers voor bb-ers met een spanningsboog van een klein halfuur. Ik prefereer lesuren aan het einde van het rooster*

- *positief: blokuur november-april, eind van de dag, negatief: 3 klassen tegelijk op dezelfde uren, dat is problematisch bij het gebruik van de mediatheek*

- *positief: als laatste uur, bij uitloop vervallen geen lessen en er ontstaat geen tussenuur*

Een goede jaarplanning geeft zowel docenten als leerlingen inzicht in de ruimte die er is voor culturele activiteiten. Formeel gezien bestaat het schooljaar uit 40 weken, maar in de praktijk gaan hier altijd uren af door proefwerkweken, rapportdossierCKVbinnenw
27-04-2003 13:24 Pagina 24

25

vergaderingen en projecten. Omdat CKV voor een deel buiten school wordt uitgevoerd, hoeft dit geen problemen op te leveren.

Een deel van de CKV-uren zal niet op school worden doorgebracht, omdat leerlingen buiten school informatie verzamelen, interviews afnemen en activiteiten ondernemen.

De docent besluit -eventueel in overleg met de leerlingen- wanneer leerlingen op school moeten zijn voor klassikale activiteiten, wanneer zij verslag komen doen van de vorderingen per groepje en wanneer zij buiten de school actief zijn.

De jaarplanning geeft de leerling inzicht in wanneer welke opdracht af moet zijn en beoordeeld wordt, en is voor CKV-docenten een goed instrument om lessen te plannen en eventueel collega's en/ of ouders te informeren over activiteiten.

Een studiewijzer kan heel beknopt of heel uitgebreid zijn. Hierna volgen twee voorbeelden, maar natuurlijk zijn er allerlei tussenvormen mogelijk.

Twee voorbeelden van een planning of studiewijzer:

1. Wat is kunst en cultuur Inleverdatum Herkansing
2. Kunst in kaart
3. Activiteit 1
4. Activiteit 2
5. Activiteit 3
6. Activiteit 4
7. Presentatie

Activiteit Week Resultaat (product/vorm) Inleverdatum

Introductieles 44 klas

1. Wat is kunst 45 + -> collage groepje 18 november en cultuur 46 -> definitie in kunstdossier ind.

-> werkblad samenwerken ind.

2. Kunst in kaart 47 -> deel-plattegrond invullen groepje 25 november

-> werkblad Kunst in kaart ind.

- 3A Kiezen voor 48 -> overzicht van activiteiten binnen kunst één discipline week 49

-> keuze activiteit in overleg groepje met docent groepje

- 4A Onderzoek -> kijkwijzer ind.

-> interview groepje

- 5A Op pad 49 deelname aan activiteit groepje

6A Kunstdossier 50 collage groepje 13 december en reflectie

- 3B Kiezen voor 2 -> overzicht van activiteiten binnen kunst één discipline week 4 groepje

-> keuze activiteit in overleg met

docent groepje

vervolg z.o.z

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:26 Pagina 25

26

Activiteit Week Resultaat (product/vorm) Inleverdatum

4B Onderzoek 3 -> kijkwijzer ind.

-> interview groepje

-> info leren en werken 2-tal

5B Op pad deelname aan activiteit groepje

6B Kunstdossier 4 muurkrant ind. 31 januari

en reflectie

3C Kiezen voor 6 -> overzicht van activiteiten groepje

kunst binnen één discipline week 7

-> keuze activiteit in overleg groepje

met docent

4C Onderzoek -> kijkwijzer ind.

-> interview groepje

5C Op pad 7 deelname aan activiteit groepje

6C Kunstdossier 9 eigen keuze eigen keuze 7 maart

en reflectie

3D Kiezen voor 10 -> overzicht van activiteiten binnen groepje

kunst één discipline week 11

-> keuze activiteit in overleg groepje

met docent

4D Onderzoek -> kijkwijzer ind.

-> interview groepje

-> info leren en werken 2-tal

5D Op pad 11 deelname aan activiteit groepje

6D Kunstdossier 12 eigen keuze eigen keuze 21 maart

en reflectie

Afronden 13 werkvorm naar keuze eigen keuze 4 april

kunstdossier

Voorbereiding 14 + eigen keuze eigen keuze

presentatie 15

7. Presentatie 16 eigen keuze 18 april

Tips van docenten over studiewijzers:

- maak de studiewijzer zelf op basis van je eigen methode

- maak naast een studiewijzer, of bouw het erin, een programma waarin wachttijd,

inhaaltijd en overtijd kan worden ingevuld

- de studiewijzer moet regelmatig "bijgesteld" worden tijdens het jaar door onvoorziene

omstandigheden (de stageperiode plots verzet) en onhaalbare periode-indeling

- ik werk er al 4 jaar mee en kan niet meer zonder ... een studiewijzer is een voorwaarde

voor het zelfstandig functioneren van leerlingen

- de studiewijzer zoals ik deze hanteer werkt goed als de eerste activiteit afgerond is

en de leerlingen weten waar zij aan moeten werken of verbeteren in de volgende

activiteit. Het is een proces!

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:28 Pagina 26

COÖRDINATIE

Voor een goede invoering of verdere ontwikkeling van CKV op school, is het van belang om een contactpersoon aan te wijzen. Deze contactpersoon kan een sectie CKV formeren, met daarin collega's van de kunstvakken en collega's van vakken waarmee bij vakoverstijgende activiteiten wordt samengewerkt. Vooral tijdens de voorbereiding van de invoering kan deelname van een directielid of locatiedirecteur een goede afstemming met de overige vakken en andere relevante zaken binnen de schoolorganisatie waarborgen.

De CKV-coördinator kan:

- collega's informeren over CKV;

- deelnemen aan nascholing;

- de school op netwerkbijeenkomsten vertegenwoordigen;

- studiedagen of regionale bijeenkomsten bezoeken;

- contacten onderhouden met de kunstcoördinator van CKV 1;
- contacten onderhouden met culturele instellingen;
- de ouders informeren;
- aanspreekpersoon zijn voor de roostermaker.

Tips:

- de roostermaker: wil via directie inroosteren. Dus: overleg met directie over de voortgang/inhoud van het vak, financiën, kortom: alle randvoorwaarden goed doorspreken en VASTLEGGEN!

- op veel kleinere scholen zijn er 1 of 2 CKV-docenten. Er moeten coördinatoren ingeroosterd worden zodat de coördinatortaken niet ten koste gaan van de CKVtaken

- coördineren vraagt veel tijd, houd hier rekening mee wanneer je over je uren onderhandelt, heb een goed overzicht van je werkzaamheden en plannen

- CKV-coördinator CKV1 en CKV-vmbo tegelijk werkt bij ons goed. 1 directielid in het sectoroverleg werkt eveneens prima.

ONDERSTEUNING

Bij de invoering van CKV kan de school een beroep doen op ondersteuning door consulenten van een instelling voor kunsteducatie (steunfunctie). Vaak zijn deze consulenten gespecialiseerd in een bepaald gebied, bijvoorbeeld audiovisuele vormgeving, dans of drama. Verder kent de consulent het actuele regionale of lokale aanbod op het gebied van kunst en cultuur en kan adviseren bij de keuze van voor vmbo'ers geschikte activiteiten.

De steunfunctie beschikt vaak over een groot adressenbestand van culturele instellingen en individuele personen die actief zijn op het gebied van kunst en cultuur.

Bij de uitvoering kan de consulent docent en leerling adviseren of assisteren bij het organiseren van workshops, het kiezen van activiteiten, het voorbereiden en uitvoeren van de presentatie, etc.

Het is van belang tijdig contact op te nemen met de consulent over mogelijkheden en eventuele kosten.

²⁷

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:30 Pagina 27

FINANCIËN

Het vak CKV vraagt een eigen budget, om verschillende faciliteiten en activiteiten uit te bekostigen. Allereerst voor de inrichting van een goed lokaal en de aanschaf van apparatuur. Daarnaast zijn er kosten die jaarlijks terug komen, zoals reiskosten, kosten voor verbruiksmateriaal (bijvoorbeeld voor collages en muurkranten, of fotorolletjes en videobanden), het inhuren van gastdocenten en het organiseren van activiteiten of presentaties. De school zal hiervoor budget moeten vrijmaken uit de algemene middelen van de school of de ouderbijdrage.

Soms kan de steunfunctie-instelling adviseren bij het aanvragen van subsidies bij gemeente of provincie.

CKV-bonnen

Iedere leerling ontvangt een CKV-pas en bonnen op naam. De CKV-pas geeft korting op culturele activiteiten en met de bonnen kunnen kaartjes voor voorstellingen e.d. worden betaald. Ook diensten van de steunfunctie kunnen met de bonnen betaald worden en de consulent kan bemiddelen als tussenpersoon met bijvoorbeeld kunstenaars. De CKV-bonnen zijn nadrukkelijk bedoeld voor de leerlingen en voor culturele activiteiten in het kader van CKV. Wel kan de school bepalen welk deel van de bonnen voor collectieve activiteiten in of buiten school besteed wordt.

Verzekering

Veelal zijn leerlingen via school verzekerd. In verband met de aanpak van CKV, waarbij leerlingen soms buiten schooltijd en soms ook zonder begeleiding van de docent op pad gaan, is het zaak goed na te gaan, wat de dekking is van de schoolverzekering. Er zijn verzekeringen waarbij leerlingen 24 uur per dag verzekerd zijn, ook wanneer er geen begeleidende docent aanwezig is.

COMMUNICATIE

CKV is een vak waarbij leerlingen zowel binnen de school als buiten de school leren

en (zelfstandig) activiteiten ondernemen. Dat betekent dat alle partners in het veld goed geïnformeerd moeten worden.

Allereerst moeten de leerlingen goed geïnformeerd worden over de inhoud en werkwijze bij het vak. Dat kan tijdens de eerste introducties, maar ook door bijvoorbeeld tweedeklassers uit te nodigen voor de eindpresentatie van de leerlingen die CKV afsluiten.

De ouders kunnen tijdens een informatieavond over het vmbo over CKV worden ingelicht. Veel scholen organiseren voor ouders van leerlingen van de tweede klas informatiebijeenkomsten over de examenklassen van het vmbo, en tijdens zo'n avond kan kort aandacht worden besteed aan CKV. Ouders kunnen ook via de schoolgids of het jaarboekje, of in een brief namens de schoolleiding geïnformeerd worden over de te ondernemen activiteiten en de werkwijze bij CKV. Met name de methodiek en de activiteiten buiten school moeten bekend zijn bij de ouders.

Collega's informeren kan tijdens personeelsbijeenkomsten of via interne personeelsbladen, of door middel van tentoonstellingen of presentaties in de school. Duidelijke informatie over inhoud en planning van het vak voorkomt irritatie door het uitvallen

28

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:31 Pagina 28

van lessen en dergelijke. Bovendien kan goede informatie een uitgangspunt zijn voor vakoverstijgende activiteiten.

Culturele instellingen kunnen benaderd worden om hen te informeren over de door de school gekozen invulling van CKV, waarbij mogelijkheden met betrekking tot wensen en vragen van leerlingen kunnen worden uitgewisseld. Hierbij kan de consulent een belangrijke rol spelen. Steeds meer culturele instellingen hebben educatieve arrangementen voor het vmbo, of er zijn aantrekkelijke kortingsmogelijkheden voor CKV-leerlingen. Bij al deze activiteiten zal zowel de schoolleiding als de CKV-coördinator een belangrijke rol spelen.

Bij SLO is de videoband *Kunst en cultuur op school, CKV voor het vmbo* te bestellen, gemaakt met medewerking van de pilotscholen uit het CKV-project.

Op deze band wordt in ca. 7 minuten het stappenplan van CKV op een toegankelijke manier voor leerlingen gepresenteerd.

Voor ouders en collega's bevat de band een algemene introductie in een 12 minuten durend fragment waarin betrokkenen bij CKV aan het woord komen.

SLO (053) 484 03 05, AN nummer 7.735.8340, Kosten k 19.50.

CULTURBELEID

De introductie van de CKV-bonnen voor het vmbo en voor de basisvorming hebben geleid tot een behoefte aan cultuurbeleid op scholen. Dat cultuurbeleid dient als leidraad voor alle kunst- en cultuuractiviteiten op de school. In een cultuurbeleidsplan wordt de rol van kunst- en cultuureducatie binnen de school beschreven met de daarbij horende middelen. Een cultuurbeleidsplan kan worden opgesteld door een cultuurcommissie of cultuurcoördinator, afhankelijk van de grote van de school.

Een beknopt stappenplan voor een beleidsplan:

1. De missie van de school

- Beschrijf de algemene missie of visie van de school en leidt daar de missie of visie op kunst- en cultuureducatie van af.

2. Programma cultuureducatie

- Maak een inventarisatie van alle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur per leerjaar en per vak. Kijk ook naar binnen- en buitenschoolste activiteiten, en naar verplichte of facultatieve activiteiten.

- In een meerjarenplan kan ieder jaar een bepaald thema of een discipline aan de orde komen, of aandacht worden besteed aan vakoverstijgend werken.

- Onderzoek de mogelijkheden voor een vakoverstijgende aanpak of een cultureel project:

- Programmeer workshops gegeven door derden;

- Onderzoek subsidiemogelijkheden in samenwerking met de consulent.

3. Organisatie

A. Samenstelling en taken van de cultuurcommissie

29

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:33 Pagina 29

De cultuurcommissie bestaat uit vertegenwoordigers van verschillende geledingen binnen de school. Deze leden van de commissie verdelen (bijvoorbeeld) de volgende taken:

- Uit het cultuurbeleid van de overheid belangrijke aandachtspunten filteren voor de opzet van het eigen cultuurbeleid;
  - Het formuleren van het cultuurbeleidsplan voor de school;
  - Het opstellen van een begroting en het beheren van het budget;
  - Het programmeren van de culturele activiteiten binnen en buiten de vakken;
  - Het aanschaffen en beheren van de materiële voorzieningen (computers, videocamera's, etc.);
  - Het verstrekken van informatie over ontwikkelingen binnen het vakgebied van cultuureducatie;
  - Het evalueren van het cultuurbeleid.
- Eén van de commissieleden kan zich bezig houden met het beheren van een centraal informatiepunt betreffende cultuureducatie binnen de school (waaronder een culturele agenda).
- Een directielid in de cultuurcommissie zorgt voor draagvlak.
- Om de wensen van de leerlingen naar voren te laten komen, kan er een leerling als afgevaardigde in de cultuurcommissie zitten.

B. De cultuurcoördinator

De cultuurcoördinator vormt de schakel tussen zowel de cultuurcommissie en de docenten, als tussen de school en de culturele omgeving (steunfunctie-instelling, culturele instellingen en overige locaties van de scholengemeenschap).

De belangrijkste taken zijn:

- Het informeren van docenten en andere collega's met betrekking tot activiteiten binnen en buiten de lessen;
  - Het vertegenwoordigen van de cultuurcommissie in overleggen binnen de school;
  - Het onderhouden van contacten met roostermakers voor het plannen van lessen en overige culturele activiteiten;
  - Het leggen van externe contacten met de steunfunctie-instelling en andere culturele instellingen in de regio, waaronder deelname aan verschillende netwerken.
- Informeer in netwerken naar de taakbelasting van de cultuurcoördinator en/of cultuurcommissie.

4. Faciliteiten

De cultuurcommissie maakt een overzicht van de faciliteiten om het cultuurbeleid met de bijbehorende activiteiten te kunnen realiseren. Voorbeelden zijn:

- Het bepalen en inrichten van (CKV-)lokalen en andere ruimtes voor culturele activiteiten (workshops, voorstellingen, etc.);
- Het aanschaffen en beheren van voorzieningen, zoals computers, video- en fotocamera's, etc.;
- Het doen van voorstellen over taakbelasting voor de commissieleden en de cultuurcoördinator;
- Voorstel doen voor een geschikt rooster voor de CKV-vakken;
- Mogelijkheid voor het bezoeken van netwerken en conferenties.

30

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:35 Pagina 30

5. Budget en begroting

De cultuurcommissie dient een overzicht betreffende de inkomsten en uitgaven voor het vak CKV en de overige cultuureducatieve activiteiten op te stellen.

Tip: Informeer bij steunfunctie-instellingen naar subsidiemogelijkheden.

6. Plan van aanpak

Op basis van alle verzamelde informatie wordt een voorstel gedaan voor te ondernemen activiteiten, met prioritering.

- Plan van aanpak voor het komende schooljaar;

- Meerjarenplan voor drie of vijf jaar.

7. Evaluatie

Planning en onderwerpen voor de evaluatie.

CKV-LOKAAL

Op basis van de inhoud en aanpak van CKV zijn richtlijnen geschreven voor het 'ideale CKV-lokaal'. In zo'n lokaal kunnen leerlingen in groepjes werken, iets opzoeken op internet, praktisch werken (bijvoorbeeld beeldend) en kunnen videobanden bekeken worden. Vooral bij de verhuizing naar nieuwbouw of bij een verbouwing naar aanleiding van een fusie is een goed lokaal te realiseren. Maar ook gewone lokalen zijn met wat aanpassingen geschikt te maken voor CKV, waarbij met name lokalen voor de kunstvakken in aanmerking komen, in verband met de afmetingen van die lokalen. In een ruim lokaal zijn veel mogelijkheden voor verschillende werkvormen. Naast klassikale activiteiten en het bekijken van videobanden zullen leerlingen veel in groepjes werken voor de voorbereiding van activiteiten, maar ook voor het kunstdossier en de presentatie(s). Hoe beter de faciliteiten in het lokaal of elders in de school, hoe meer mogelijkheden er zijn voor verschillende werkvormen. Het past bovendien bij CKV om ook ruimte te bieden voor allerlei praktijkwerkvormen, zoals filmen, het maken van beelden, collages, muurkranten of een dans, koken, musiceren of fotograferen; dit alles om ervaringen uit te beelden. Daarnaast legt de methodiek van CKV een accent op het aanleren van vaardigheden. Ook daarvoor moeten voor leerlingen faciliteiten beschikbaar zijn. Informatie en communicatie zijn daarbij belangrijke elementen.

Door de aard van CKV is de invulling van een aantal materiële randvoorwaarden gewenst en soms een voorwaarde. Natuurlijk kunnen in veel gevallen niet alle gewenste voorzieningen in één keer gerealiseerd worden. Het is dan ook zaak planmatig te werk te gaan. In een tijdsbestek van drie á vier jaar is - met prioriteitstelling naar eigen keuze - een functioneel en werkbaar CKV-lokaal te realiseren.

De randvoorwaarden voor een CKV-lokaal betreffen:

- a. ruimte;
- b. inrichting;
- c. speciale voorzieningen.

a. Ruimte

Uitgangspunt is de methodiek van CKV. Leerlingen worden in een aantal stappen met

³¹

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:37 Pagina 31

een veelheid aan activiteiten geconfronteerd. Ze werken in klassenverband, in groepjes of individueel.

Als CKV-lokaal is een ruim lokaal (ter grootte van twee theorielokalen) nodig, met een magazijn- en bergruimte. Bij nieuwbouw gaat het ministerie van OC&W (1993) uit van een bruto vloeroppervlak van 68 m². Bij een vaklokaal, bijvoorbeeld voor tekenen, hanteert men een factor 2 bij de omrekeningstabel voor het toekennen van de eerder genoemde ruimte-eenheden, dat is een vloeroppervlak van 136 m². Gezien de eisen die aan een CKV-lokaal worden gesteld, is dat een goed uitgangspunt voor de afmetingen van het lokaal.

b. Inrichting

- Het lokaal moet op een eenvoudige wijze verduisterd kunnen worden.
- Er is een centrale ruimte voor instructie en presentaties.
- Er zijn verschillende 'werkhoeken'
  - ICT-hoek
  - Bibliotheek- of mediahoek
  - telefoon-/faxhoek
  - studiohoek
  - atelierhoek
- Het lokaal moet van voldoende wandcontactdozen voorzien zijn om computers, video- en audioapparatuur te kunnen aansluiten.

c. Voorzieningen

De voorzieningen voor CKV zijn meubilair en apparatuur (gereedschappen en materialen zijn niet opgenomen). De voorzieningen zijn benoemd voor de centrale ruimte en vervolgens gerangschikt per 'werkhoeke'.

Centrale ruimte

- stoelen, minimaal zoveel als het aantal leerlingen van de grootste klas.
- meerdere lichte tafels
- (mobiel) schoolbord
- computer en beamer
- afspeelapparatuur
- monitor
- geluidsboxen
- projectiescherm/wand
- diaprojector
- belichtingset
- spiegels
- eventueel (klein) podium

De centrale ruimte kan als volgt in werkplekken worden opgedeeld, zodat leerlingen zelfstandig, alleen of in groepen kunnen werken.

ICT hoek

- taboeretten (krukjes)

³²

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:39 Pagina 32

- 6 computers met internetaansluiting en e-mail
- 6 flexibele computertafels
- 2 sets geluidsboxen
- 2 printers
- 2 scanners
- tv met (kabel)aansluiting

Bibliotheek/mediatheekhoek

- 6 stoelen
- 1 of 2 lichte tafels
- boekenkasten of/en boekenplanken
- bergkasten/systemen voor videobanden, geluidscassettes, dia's, tijdschriften, artikelen, etc.
- prikborden
- showkast voor folders

Telefoon-/faxhoek

- 4 taboeretten
- 2 lichte tafels
- 2 telefoons
- 5 mobiele telefoons / telefoonkaarten (ook voor gebruik buiten school)
- faxtoestel

Studiohoek

- 6 taboeretten
- lichte tafel
- 2 microfoons met microfoonstandaard
- vier (digitale) fotocamera's
- vier cassetterecorders
- vier videocamera's
- afspeelapparatuur
- monitor
- geluidsboxen
- projectiescherm/wand
- geluidsschermen

Atelierhoek

- 6 taboeretten (krukjes)

- 2 grote lichte tafels
- 1 kast voor gereedschappen
- 1 materiaalkast
- 1 aanrecht met spoelbakken

Natuurlijk zijn bovenstaande voorzieningen niet voor elke school (op korte termijn) haalbaar. Veel scholen zullen, zeker in het begin, werken vanuit vaklokalen voor de kunstvakken.

33

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:40 Pagina 33

Bovendien is een aantal faciliteiten van belang voor meer vakken in het vmbo. Fotoen videocamera's, computers met internetaansluiting, computers en een mediatheek kunnen bij veel andere vakken worden ingezet. Dat maakt de aanschaf van vaak dure apparatuur aantrekkelijker.

Om de methodiek van CKV goed te kunnen volgen, is het noodzakelijk dat leerlingen zelfstandig het stappenplan kunnen doorlopen. Daarvoor moeten binnen de school, dus binnen of buiten het lokaal waar de CKV-lessen worden gegeven, de volgende faciliteiten beschikbaar zijn:

- CKV-lessen worden in een ruim lokaal gegeven, met mogelijkheden voor presentaties, klassikaal, individueel en groepswork.
- Leerlingen moeten verslagen e.d. op de computer kunnen uitwerken en informatie kunnen zoeken via internet. Computers met een internetaansluiting moeten tijdens CKV-uren voor leerlingen beschikbaar zijn.
- Leerlingen kunnen zowel tijdens de fase van onderzoek (in kaart brengen culturele omgeving, voorbereiding culturele activiteiten) als tijdens het werken aan het kunstdossier of presentaties, beschikken over opnameapparatuur. Aanbevolen zijn (digitale) fotocamera's, videocamera's, cassetterecorders en afspeelmogelijkheden.
- Leerlingen bewaren verslagen, presentaties, verzameld materiaal e.d. op school. Een opbergsysteem met mappen of archiefdozen per leerling en per klas bevordert de overzichtelijkheid voor leerling en docent.
- Voor de keuze van culturele activiteiten kunnen leerlingen beschikken over foldermateriaal, recensies, artikelen, videobanden, etc. Deze kunnen in een compact (verrijdbaar) bergmeubel verzameld worden. Hier kunnen ook de werkbladen uit Full color voor leerlingen in gekopieerde of geprinte vorm aan leerlingen worden aangeboden.
- Leerlingen moeten op school telefonisch afspraken kunnen maken. Meerdere telefoontoestellen moeten tijdens de CKV-lessen toegankelijk zijn voor leerlingen. Hetzelfde geldt voor faxapparatuur.
- Leerlingen kunnen per e-mail communiceren met bijvoorbeeld steunfunctieinstellingen of culturele instellingen.
- Leerlingen kunnen voor het kunstdossier of de presentatie gebruik maken van de faciliteiten van de kunstvaklokalen, dus lokalen voor de beeldende vakken en muziek, en dans en drama indien aanwezig.

34

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:42 Pagina 34

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:43 Pagina 35

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:44 Pagina 36

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:45 Pagina 37

38

3. LEERWEGEN EN SECTOREN

Jonaske de Ruiter

Eigenzinnige keuzes voor culturele activiteiten

Bij het ontwikkelen van activiteiten voor het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) voor leerlingen van het vmbo is het belangrijk om te kijken naar de specifieke kenmerken van het vmbo: de sectoren en de leerwegen. Ook de karakteristieken van de leerlingen spelen een grote rol. Daarom is het niet altijd mogelijk om de in andere onderwijstypen succesvol gebleken activiteiten in het vmbo te introduceren.

VMBO EN CKV

Het vmbo-onderwijs kenmerkt zich door het onderscheid in de verschillende leerwegen en sectoren. De te onderscheiden leerwegen zijn: basisberoepsgericht, kaderberoepsgericht, gemengde leerweg en de theoretische leerweg. De keuze voor een bepaalde leerweg zegt iets over het niveau, het meer praktisch of meer theoretisch ingesteld zijn van de leerling. Daarbinnen zijn dan talloze variaties herkenbaar die lopen van lerend-werken naar werkend-leren tot leren pur sang.

Binnen de leerwegen kunnen leerlingen kiezen voor de verschillende sectoren:

Techniek, Landbouw, Economie en Zorg & Welzijn.

De interesses en vaardigheden van de totale groep vmbo-leerlingen zijn zeer verschillend.

Die verschillen worden nog eens versterkt door de vele te maken keuzes die besloten liggen in de structuur van het vmbo.

Wat vmbo-leerlingen bindt is de behoefte aan praktisch en concreet onderwijs.

Op het eerste oog lijkt CKV in dat opzicht aan te sluiten bij de behoeften van de leerlingen.

CKV is een ervaringsgericht en praktijkgericht vak. De leerlingen gaan het klaslokaal uit om kennis te maken met de culturele omgeving. Die omgeving echter is voor veel leerlingen uit het vmbo nog steeds een onbekend en bijzonder terrein. Over vmbo leerlingen wordt wel gezegd dat zij kijken met de handen. Wanneer we daar op die manier naar kijken dan is kunst en cultuur veel dichterbij dan we zouden denken op basis van de in het oog springende persberichten over moeizame ontmoetingen en uit de hand lopende voorstellingen.

Welk aanbod spreekt deze groep jonge gebruikers aan? Bij het aanbieden van een aansprekend CKV-aanbod voor het vmbo is een aantal aspecten van belang. De vraag bijvoorbeeld of en in hoeverre de keuze voor een leerweg en sector van invloed is op de keuze voor CKV-activiteiten. Willen leerlingen techniek, kaderberoepsgerichte leerweg andere culturele activiteiten bezoeken dan leerlingen uit de sector Zorg & Welzijn, basisberoepsgericht? En maken leerlingen die de theoretische leerweg volgen weer andere keuzes?

Het antwoord lijkt voor de hand te liggen. Leerlingen maken hun keuze uit het culturele aanbod op basis van hun eigen interesses. In de praktijk weten vmboleerlingen hun CKV-docent regelmatig te verrassen door hun keuze voor een activiteit.

De inventiviteit van veel leerlingen is groot. Op dat punt onderscheiden zij zich niet van andere leerlingen. De eigen interesse mag echter niet het enige uitgangspunt zijn bij de keuze voor activiteiten.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:47 Pagina 38

39

De leerling wordt geacht zich te oriënteren op de eigen loopbaan en kan uiteindelijk een aantal opleidingen en beroepen noemen waarbij kunst en cultuur een rol spelen. Bovendien stelt CKV de eis dat de leerlingen naar aanleiding van die ontmoeting ook leren reflecteren op hun ervaringen. Of zoals de eindterm het omschrijft: het kunnen onderkennen van de mogelijkheden die de leerling zelf ziet voor een studie, beroep op vrijetijdsbesteding op het terrein van kunst en cultuur. Het is dus belangrijk dat de leerlingen zich richten op de eigen (toekomstige) beroepsgroep.

De ontwikkeling van culturele activiteiten

De afgelopen periode zijn 28 voorbeeldprojecten ontwikkeld die -in meer of mindere mate gebaseerd zijn op de ontwikkelde methodiek. Deze methodiek veronderstelt dat leerlingen zelf een keuze maken uit het culturele aanbod en dat zij zelfstandig of in kleine groepjes de activiteit uitvoeren. In de praktijk worden verschillende vormen gebruikt. Een deel betreft in beginsel klassikale activiteiten of het gebruik maken van 'grootschaliger projecten'. Het andere deel bestaat uit activiteiten die leerlingen zelfstandig kunnen gaan ondernemen wanneer zij daarvoor kiezen.

Een inventarisatie van de culturele activiteiten die leerlingen de afgelopen twee jaar hebben ondernomen geeft om te beginnen een aardig beeld van de diversiteit aan mogelijkheden binnen de verschillende kunstdisciplines. De wijze waarop de activiteiten tot stand zijn gekomen, de keuzes die gemaakt zijn, eventuele valkuilen en de uiteindelijke vorm van de activiteiten zijn beschreven aan de hand van formats. Het beschrijven van dit proces volgens een van tevoren afgesproken en eenduidige structuur

maakt het mogelijk dat anderen, zonder al te veel problemen en tijdsinvestering, de ontwikkelde activiteiten kunnen aanpassen aan de eigen situatie.

De vraag blijft hoe ruim de 'C' van CKV opgevat kan worden. Aan de ene kant wordt stelling genomen om het niet al te ruim in te vullen. Dat zou een uitholling van het specifieke van het vak kunnen betekenen, nog voor het officieel ingevoerd is. Door bij het zoeken naar activiteiten de toegankelijkheid te verkiezen boven het culturele en/of kunstzinnige bestaat het risico dat al die andere mooie dingen die de kunsten te bieden hebben verloren gaan. In die visie blijft het met de leerlingen bekijken van een architectonisch project zoals bijvoorbeeld een brug meer een taak voor de docenten van techniek of bouw en minder of niet voor de docent CKV.

Aan de andere kant wordt een pleidooi gehouden voor de ruime opvatting van CKV. Cultuur is overal te vinden, op straat en om de hoek van de school. De kern van het vak is de kennismaking met kunst en cultuur, het erdoor geraakt worden en erover gaan nadenken. Waar en op welke wijze deze ontmoeting plaatsvindt is voor hen van ondergeschikt belang. Deze laatste, ruime, opvatting sluit aan bij de bedoeling van CKV, de voorgestelde werkwijze en de praktijkervaringen van docenten bij CKV-vmbo. Heel dicht bij de eigen belevingswereld beginnen betekent dat de volgende activiteit een stapje verder van die directe belevingswereld kan liggen.

1 zie ook <http://vmbo.cultuurenschool.net>

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:49 Pagina 39

GEBRUIKTE WERKVORMEN

Een veel gebruikte werkvorm is het geven van een klassikale introductie op het kunstproject, onderwerp of de te ondernemen activiteit. Vervolgens wordt, eveneens vaak groepsgewijs, de voorstelling bekeken of het museum bezocht. Daarna bereiden leerlingen zich voor in kleine groepjes op een eventueel interview of een kijkje achter de schermen.

Een andere, veel toegepaste, werkvorm is de workshop in de ruimste zin van het woord. Leerlingen kunnen een keuze maken uit één of meerdere workshops of gaan zelfstandig aan de slag zodat zij zich verder kunnen verdiepen in een onderwerp naar keuze. Een voorbeeld hiervan is de ontwikkelde activiteit in een glas-in-lood atelier. Leerlingen kunnen dit commerciële maar uitermate ambachtelijke bedrijf een zelfstandig bezoek brengen. Naast het zien van de verschillende fasen van het werkproces, het zien hoe nieuwe ramen gemaakt worden en oude hersteld worden, leren zij ook zelf de (on)mogelijkheden van de techniek kennen. In een vervolgactiviteit in het atelier kunnen de leerlingen zelfstandig een ontwerp maken en dit uitvoeren. Deze activiteit biedt daarnaast ook veel mogelijkheden om verbindingen te maken naar zowel diverse kunstdisciplines (architectuur, beeldend, cultureel erfgoed) als andere vakken in school (geschiedenis, aardrijkskunde, techniek).

Het is opvallend dat vooral binnen de ontwikkelde projecten voor musea of theaterbezoek een grote diversiteit aan workshops geboden wordt: van het ontwerpen van een lichtplan tot theaterlessen op het toneel, van het leren (her)inrichten van een tentoonstelling tot het leren vastleggen van gebeurtenissen en objecten in beeld. Alle 28 voorbeeldprojecten schenken aandacht aan zowel de receptieve en de reflectieve als de actieve component.

De introductie op school gaat in veel gevallen niet alleen over de voorstelling of de expositie sec, maar richt zich ook op de overkoepelende onderwerpen die aan de orde zijn en die de leerlingen aanspreken en waar zij dagelijks mee te maken hebben.

Thema's als de relatie tussen kleur, gevoelens en theater of mode, trends en imago worden bijvoorbeeld genoemd. Daarnaast zijn directe koppelingen naar het creatieve en het ambachtelijke proces mogelijk. Een voorbeeld: "Tijdens een theaterles wordt aandacht besteed aan het theater maken in het algemeen. De voorstellingsmaker, Riëks Swarte, ging hierop door naar aanleiding van zijn voorstelling. Maar ook werd aandacht besteed aan werknemers in het theater als de belichter, de grimeur, de decorbouwer, de toneelmeester etc."

Door zelfstandig of in kleine groepen te werken aan de onderdelen 'voorbereiding', 'de eigen activiteit', 'de reflectie' en 'presentatie' hebben leerlingen de vrijheid om hun

eigen keuzes te maken.

Voor de voorbereiding op een activiteit wordt veelvuldig gebruik gemaakt van educatief materiaal van de kunstinstelling. Daarnaast wordt vooral veel gebruik gemaakt van internet als informatiebron. De meeste culturele instellingen hebben een eigen website, dat geldt inmiddels ook voor een groot aantal kunstenaars. Daarnaast kan het wenselijk zijn een informatiemap samen te stellen die qua taalgebruik afgestemd is op de groep leerlingen. Kunstenaars bijvoorbeeld hebben vaak een deken van magie om zich heen hangen. Leerlingen die de keuze maken om een kunstenaar te

40

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:51 Pagina 40

bezoeken zijn over het algemeen vooral ambachtelijk geïnteresseerd en willen een idee krijgen hoe het leven van een kunstenaar eruit ziet. In samenspraak met de CKVdocent kan een informatiemap samengesteld worden waarin al aandacht wordt besteed aan die aspecten. Het aantal kunstenaars dat bereid is groepen leerlingen in het atelier te ontvangen groeit. In de ontwikkelde activiteiten vinden we hier diverse voorbeelden van beeldend kunstenaars, keramist en body-art kunstenaars. Het volgende voorbeeld dient ter illustratie: “Leerlingen maken zelfstandig de afspraken via de conciërge van het collectief. Voordat de leerlingen een keuze maken voor een kunstenaar moeten ze zich verdiepen in wat die kunstenaar doet. Tijdens en door middel van het atelierbezoek kunnen de leerlingen goed kennis maken met het scheppingsproces van de kunstenaar en de technieken die hij/zij daarbij gebruikt. Foto’s en folders en een goed verhaal dienen tot verslag.”

Opvallend, maar ook weer niet verrassend, is het aantal keren dat de evaluatie, reflectie en het verslag ten behoeve van het kunstdossier vorm krijgt met behulp van moderne audiovisuele /multimediale middelen. Leerlingen maken fotoreportages, videoclips, websites van school of kunstinstelling worden gevuld met foto’s, uitzendingen via de lokale televisie vinden plaats en PowerPoint presentaties worden gegeven. Deze moderne middelen zijn makkelijk toegankelijk en leveren ook een blijvend resultaat van de ondernomen activiteit. Een inspirerende motor om de volgende activiteit voor CKV te gaan ondernemen.

DE RELATIE TUSSEN WERKVORM EN KUNSTDICIPLINE

Over het algemeen blijkt dat het receptieve gedeelte van activiteiten (het bezoek aan een museum, het kijken naar een theatervoorstelling of een film) veelal groepsgewijs wordt aangeboden. Voor de introductie die daaraan vooraf gaat geldt dat deze ook vaak klassikaal plaatsvindt. Daarna splitst de groep zich dan op in kleinere groepen en kunnen leerlingen hun eigen invulling geven aan de activiteit (verdieping in het onderwerp/persoon/instelling, deelname aan een workshop, opstellen van vragen, keuze voor verwerking, kunstdossier en presentatie). Het onderzoek en de verdieping gebeuren op basis van de eigen interesse. Dit is voor leerlingen ook het moment waarop zij een direct verband kunnen leggen tussen hun ambacht en toekomstig beroep en het kunst/cultuurproduct.

Bij een aantal activiteiten binnen de kunstdisciplines dans, beeldend (museum), cultureel erfgoed en film worden lesbrieven en/of kijkwijzers gebruikt om de leerlingen enig houvast te geven. Vooral bij bezoeken aan musea wordt aangeraden om de leerlingen concrete en praktische rondleidingen te bieden waarbij ze zo mogelijk ‘doe-opdrachten’ moeten uitvoeren. Een moderne manier om kijkwijzers vorm te geven is het ontwikkelen van audio-tours. Een voorbeeld hiervan is de zogenaamde Emotietrip rondom de Gevangenpoort in Den Haag waarbij niet zozeer de kunstzinnige activiteit voorop staat als wel de beleving van de omgeving.

De bezoeken aan kleine instellingen als galleries, werkplaatsen, studio’s etc. ondernemen leerlingen vanaf het begin volledig zelfstandig, in kleine groepjes. Leerlingen maken zelf de afspraken, bereiden zich voor op het bezoek en maken een keuze voor de reflectie en de presentatie.

41

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:52 Pagina 41

Leerlingen maken daarbij veel gebruik van internet, foldermateriaal of speciaal gemaakte presentatiemappen. Dat laatste is mogelijk wanneer een kunstenaar of

kunstenaarscollectief bereid gevonden wordt om groepen leerlingen te ontvangen. De steunfunctie-instelling voor kunst en cultuur speelt hierin een bemiddelende rol. Bij de disciplines dans en muziek, en een aantal projecten binnen beeldend, worden voornamelijk workshops aangeboden, op school onder leiding van een docent van de steunfunctie-instelling voor kunst en cultuur of op locatie. Deze, vaak interculturele, workshops (Afrikaans slagwerk, tattooing) zijn daardoor door leerlingen te bezoeken binnen de veiligheid van de eigen groep. Het aanbieden van dergelijke werkvormen maakt het voor leerlingen uit andere culturen mogelijk om een keuze te kunnen maken die reëel is en rekening houdt met mogelijke bezwaren als het werken in gemengde groepen (man/vrouw) Tevens is een belangrijk kenmerk dat deze workshops zeer toegankelijk zijn voor de leerlingen omdat ze heel dicht bij de eigen jongerencultuur liggen. Op een van de pilot locaties is een workshopdag een van de ontwikkelde activiteiten. De leerdoelen die hierbij genoemd worden liggen op het vlak van het leren samenwerken en presenteren. “De keuze van de workshops en de invulling van het programma legt de relatie met vrije tijd, jongerencultuur en gevestigde cultuur.”

DE DOCENT

Docenten hebben een belangrijke schakelfunctie tussen leerlingen en het culturele aanbod. Het is hun taak om niet alleen leerlingen te enthousiasmeren voor het vak, maar ook om te zoeken naar concrete invulling van de activiteiten. Daarbij spelen ze ook een rol richting de culturele instellingen. Ook zij zien zich immers geplaagd voor dezelfde vraag. Hoe kunnen zij aanbod ontwikkelen dat voor de grote groep vmbo-ers interessant en leuk is, passend binnen het bestaande beleid en de gekozen kunstopvatting. Vakdocenten kunnen deze taken overigens niet vervullen als er binnen de school geen draagvlak is voor een creatieve invulling van CKV.

Het blijft belangrijk om, binnen de eindtermen van CKV, ook na de eerste kennismaking aan te blijven sluiten bij de belevingswereld van de leerlingen. Docenten die langer ervaring hebben met CKV hebben een beeld van het soort activiteiten dat in aanmerking komt, maar ook zij kiezen er veelal bewust voor deze vraag direct aan de leerlingen voor te leggen. Omdat de eisen voor de culturele activiteiten bij CKV ruimer gesteld zijn dan bij CKV1 is er ook veel mogelijk.

“Als je als school de mogelijkheid aangeboden krijgt om mee te doen aan een pilot om een CKV-activiteit te ontwikkelen samen met een kunstinstelling, dan moet je dat met beide handen aangrijpen.”

CREËREN EN VRAGEN VAN DRAAGVLAK

In het algemeen is de betrokkenheid van leerlingen cruciaal. Het is de kunst om aan te sluiten bij de belevingswereld van de leerlingen en hen te enthousiasmeren. Zeker ook als het gaat om beroepsgerichte trajecten en het stimuleren van culturele activiteiten. Belangrijk daarbij is dat je als docent inspirerend en enthousiasmerend

⁴²

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:54 Pagina 42

bent, zowel voor de leerlingen als ook voor collega's uit andere vakgebieden.

Het zelf actief zijn is voor docenten belangrijk. Bij het stellen van de vraag ‘hoe verkoop ik CKV aan leerlingen ‘motorvoertuig’?’ hoort eveneens de vraag ‘hoe vind ik ondersteuning van mijn collega's?’

Het vak CKV staat niet op zichzelf. Door in andere vakken aandacht te besteden aan de technische en ambachtelijke onderdelen van een CKV-project, wordt kunst en cultuur ook voor de leerlingen in een breder kader geplaatst en zien zij meer ‘nut’ in de CKV-activiteiten. Bij het inhoudelijk vormgeven van architectuurprojecten spelen bijvoorbeeld ook bouwtechnische zaken een rol. De docenten van de afdeling bouw/techniek kunnen deze technische kant voor hun rekening te nemen in hun lessen. Hetzelfde geldt voor theatervoorstellingen. De tekst, het script kan voorbereid worden in de lessen Nederlands, overkoepelende thema's zouden behandeld kunnen worden in de mens/maatschappij vakken.

Op dit moment is CKV een vak dat om veel lobby en uitleg vraagt. Het vastleggen van de kaders waarbinnen dat vak wordt gegeven is dan ook erg belangrijk. Wanneer een school een visie uitdraagt op kunst en cultuur en dat mede heeft vastgelegd in

een kunstbeleidsplan dan kan sprake zijn van een doorgaande leerlijn kunst en cultuureducatie en zal het draagvlak voor CKV groter zijn.

DE LEERLING: KUNST EN CULTUUR VER VAN HET BED?

Binnen de totale groep leerlingen van het vmbo worden leerlingen uit de basisberoepsgerichte leerwegen door docenten vaak als 'extra lastig' ervaren. Leerlingen

zien kunst en cultuur als iets dat ver van hun bed staat en noemen daarbij vaak voorbeelden die komen uit de professionele gevestigde cultuur: kunstmusea, ballet en klassieke muziek. Het gezamenlijk in kaart brengen van de culturele omgeving, de culturele kaart, is voor veel leerlingen een eye-opener, het effect wordt nog groter door hen op pad te laten gaan met een camera. Vele zaken die ze dagelijks tegen komen en om zich heen zien blijken te horen tot de wereld van kunst en cultuur. Het enthousiasme om een keuze te maken kan door dit besef aanzienlijk vergroten.

Architectuur, vormgeving, ambachtelijke werkzaamheden, persfotografie en mode blijken dan wel tot de verbeelding te spreken. Ook het aansluiten bij de hobby's van de leerlingen kan de keuze voor een CKV-activiteit vergemakkelijken. Vanuit eerder opgedane ervaringen kunnen zij voor een volgende activiteit een wat grotere stap zetten en zodoende toewerken naar activiteiten die niet direct binnen hun huidige belevingswereld liggen. Ook hiervan zijn voorbeelden te noemen als automusea, verschillende dansvormen, songteksten en gedichten. Tevens is het project "Hobby in context" ontwikkeld op een van de locaties. De leerlingen worden uitgedaagd om hun hobby's of vrijetijdsactiviteiten te bekijken in relatie tot kunst en cultuur en onderzoeken bijvoorbeeld hoe ze die relatie in beeld vast kunnen leggen.

Kunst en cultuur voor leerlingen: "Het is belangrijk om eerst aansluiting te vinden bij de beleving van de leerlingen. Op die manier kun je hen enthousiasmeren voor cultuur."

43

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:56 Pagina 43

INSPIRATIELIJST

Wanneer leerlingen echt geen keuze kunnen maken kan de ontwikkelde inspiratielijst voor culturele activiteiten uitkomst bieden. Deze lijst is speciaal ontwikkeld om de mogelijkheden te onderzoeken wanneer je uitgaat van de vier sectoren in het vmbo gerelateerd aan de verschillende disciplines. Omdat veel leerlingen gebruik maken van teksten in hun verwerking is naast beeldend, muziek, dans en theater, ook literatuur als discipline in deze lijst opgenomen. De inspiratielijst biedt leerlingen ondersteuning bij het maken van een keuze uit het bestaande aanbod, maar biedt ook de mogelijkheden om in de lijn van genoemde activiteiten alternatieven te bedenken.

Een aantal voorbeelden:

Beeldende kunst (inclusief architectuur en fotografie)

- Bezoeken van fotoarchief en het maken van een eigen fotoreportage.
- Architectuurwandeling en/of het maken van een architectuur fotoreportage naar aanleiding van of in combinatie met een bezoek aan een architect.
- "Verander de ruimte: ruimte als kunst", project ism Nederlands Architectuur Instituut.
- Maak anderen deelgenoot van je mooiste (culturele) plekken in je woonplaats (uitwisselingsproject met collegaschool)
- "Mijn oma maakt mooie schilderijen" Bezoeken en interviewen van familieleden en/of bekenden die schilderen.
- Project "beeldend werken met demente ouderen en kinderen in het verpleeghuis".
- Bezoeken van ateliers van beeldend kunstenaars (kunstenaarscollectief), zo mogelijk gekoppeld aan een expositie van de betreffende kunstenaar.
- Beeldenroute plus, gekoppeld aan het bezoeken van een beeldend kunstenaar en het creëren van een eigen beeld.
- Je hobby als kunst in relatie tot de gebouwde omgeving.
- Bezoeken van exposities /tentoonstellingen.
- Workshops graffiti.
- Workshops mode.
- Workshops body-art / tattooing / piercing

- Workshops kapsels.
- Workshops fotografie - video
- Projecten op het gebied van industriële vormgeving zoals bijvoorbeeld: bezoek aan een ontwerpstudio, bezoek aan 'Ajax' museum in het kader van logo's, (brandweer)auto ontwerpen.
- Bezoeken van Glas in lood atelier en het maken van een eigen raam.
- Mode en trend als thema is aanleiding voor een groter project en wordt afgesloten met een bezoek aan een expositie.

Muziek

- Workshops Djembé /Afrikaans slagwerk.
- Bezoeken van popconcerten.
- Bezoeken van opnamestudio's (amateurs en professionals).
- Bezoeken van lokale of landelijke radiozenders.

⁴⁴

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:58 Pagina 44

Theater

- Bezoeken van voorstelling met daaraan gekoppeld diverse workshops (visagie, belichting, decorbouw, regie, kostuums) en ontmoeting met regisseur en/of enkele spelers. Voorafgaand aan de voorstelling kan het verhaal van de voorstelling behandeld worden in de lessen Nederlands (literatuur).
- Bezoek aan het theater met een rondleiding en gesprekken met diverse medewerkers, waarna leerlingen bijvoorbeeld een workshop visagie aangeboden krijgen of een duik nemen in de kostuumafdeling en zichzelf mogen verkleden. Deze activiteiten worden veelal vastgelegd door foto's of video-opnames.
- Deelnemen aan "de Kunstbende".
- Bezoeken van een voorstelling die dicht bij de leerlingencultuur ligt, zoals ISH2 (rap, breakdance, skaten en theater)
- Bijdrage leveren aan vormgeving en uitvoering van theatervoorstelling.
- Gebruik maken van het aanbod van schoolvoorstellingen en daarbij behorende lesbrieven/ workshops. Een voorbeeld is de voorstelling van theatergroep Dox, waarna leerlingen eigen producties maken.
- Bezoeken cabaretvoorstelling.
- Bezoek aan avonden waar stand-up comedians optreden.
- Bezoeken van voorstelling van plaatselijke toneelvereniging en het interviewen van diverse spelers.

Dans

- Bezoeken van voorstellingen, zoals van het 'Scapinoballet', met gebruikmaking van het educatief aanbod van de kunstinstelling.
- Bekijken dansvoorstelling met daar opvolgend het maken van een videoclip op bijvoorbeeld Turkse muziek.
- Workshops dans zoals Salsa /merengue en street dance.
- Discipline overstijgende workshops als dans in relatie tot mode.

Film

- Gebruik maken van het aanbod van 'Klassefilm', uit te breiden met het verfilmen van een eigen script.
- Bezoek bioscoop/ filmhuis aan de hand van lesbrieven.
- Workshops filmtechniek.
- Workshop video, leren een beeldverslag van een gebeurtenis te maken.
- Bezoek lokale televisiestudio en het produceren van een filmpje wat op de lokale televisie uitgezonden wordt.

Erfgoed

- Bezoek aan 'Panorama Mesdag' met een rondleiding door de wijk en daarna het zelf schilderen van een panorama.
- Onderzoeken van onderwerpen als Oud Hollandse spelen, zoals bijvoorbeeld ringrijden.
- Project rondom bunkers in de omgeving van de school.

- Bezoeken van (erfgoed)museum.

⁴⁵

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 13:59 Pagina 45

⁴⁶

- 'Audio tour' door Haags Historisch Museum de Gevangenpoort, en de historische omgeving: een sensorische ervaring tussen verleden en heden.

- Bezoek klompenmakerij.

Literatuur

- Workshops Rapp-class.

- "School der poëzie".

- Lied en songteksten.

- Literair café.

- Een legendarisch plaatselijk figuur tot "leven wekken" door middel van een interactief Cd-rom spel dat in de bibliotheek gespeeld kan worden.

Een uitgebreide versie van de inspiratielijst is te vinden op

<http://vmbo.cultuurenschool.net>

TIPS EN AANDACHTSPUNTEN

Het vak CKV bevindt zich op het vmbo nog in de beginfase. Toch is er op basis van de ervaringen met de diverse projecten, maar ook op basis van de introductie CKV 1 op Havo/VWO al een aantal aandachtspunten en tips te geven die bij kunnen dragen aan een goede introductie bij en begeleiding van leerlingen.

1. Het enthousiasme en de bevoegdheid van de docent zijn belangrijk, net als het draagvlak op school voor CKV.

2. Het traject voordat leerlingen aan CKV beginnen is belangrijk. Door in de basisvorming aandacht te besteden aan ontmoetingen met kunst en cultuur (cultuurtraject) worden leerlingen voorbereid op CKV: aandacht voor de culturele loopbaan.

3. Introduceer het vak CKV met bijvoorbeeld een goede video.

4. Biedt toegankelijke kunst aan als startpunt en zoek naar alle culturele uitingsvormen in de directe omgeving van de school.

5. Formeer een leerlingenpanel bestaande uit een groep enthousiaste leerlingen. Zij kunnen meehelpen de toon te zetten op school. Maak gebruik van talentvolle leerlingen.

6. Steunfunctie-instellingen organiseren veel voor het voortgezet onderwijs. Het ontwikkelen en voorbereiden van culturele activiteiten samen met een steunfunctie-instelling voor kunst en cultuur en een culturele instelling (om de hoek van de school) is een beproefde en succesvolle werkwijze.

7. Maak gebruik van de grote(re) festivals waarin meerdere disciplines aan bod komen. De CKV- lessen beginnen daarna en kunnen een brug slaan naar de ervaringen van de leerlingen.

8. Leg contact met culturele instellingen die ook workshops aanbieden. Het zelf ondernemen van een activiteit spreekt veel leerlingen aan.

9. Probeer de leerlingen medeverantwoordelijk te maken voor een culturele activiteit. De leerlingen kunnen heel goed zelf een culturele activiteit organiseren. Sluit aan bij de doelgroep en toekomstige beroepsgroep.

⁴⁵
dossierCKVbinnenw 27-04-2003 14:01 Pagina 46

10. Goede voorbereiding en aansprekende werkvormen helpen de leerlingen te enthousiasmeren. Zo werkt het meestal averechts wanneer leerlingen onvoorbereid in een zaal zitten om naar een voorstelling te kijken.

11. Onderzoek de mogelijkheden om leerlingen te laten meehelpen achter de schermen bij culturele activiteiten. Voorbeelden zijn de lichttechniek, decorbouw, archivering of het uitpakken van kunstvoorwerpen.

12. Het is een stimulans voor leerlingen wanneer hun verslagen (kunstdossier) niet verdwijnen in de bureaula van de docent maar ingezet worden als communicatiemiddel op de website of in de schoolkrant. ICT ondersteuning voor zowel leerlingen als docenten kan in het zoeken naar mogelijkheden belangrijk zijn.

13. Probeer manieren te vinden om de leerlingen met elkaar te laten communiceren

over hun ervaringen. De ontmoeting met cultuur en de reflectie op de beleving en ervaring staan centraal in CKV-vmbo.

47

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 14:02 Pagina 47

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 14:03 Pagina 48

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 14:04 Pagina 49

50

4. COACHEN BIJ CKV, DAAR ZIT VEEL VARIATIE IN!

Hans van Bommel

Schaatsprinter Erben Wennemars over zijn coach Jac Orië: "Jac heeft antwoorden op mijn vele vragen. Hij vertelt, legt uit, gebruikt argumenten. Hij vindt dat een sporter eigen keuzen moet kunnen maken. De trainingsschema's van Jac zijn uitgebreid. Er zit veel variatie in. En hij meet veel. In een dagboek moet ik trainingen een cijfer geven. Eén is heel rustig, twee behoorlijk en drie pittig. En zo loopt het op tot tien. Tien is onmogelijk. Op die cijfers laat Jac een formule los waarmee hij mijn belastbaarheid berekent. Wat ik aan kan. Zo kun je zien of trainingen zin hebben."

DE DIDACTIEK VAN CKV

Het programma en de didactiek van CKV zijn bijzonder omdat beide gemaakt zijn door scholen zelf. Docenten van zestien pilotscholen, verdeeld over het hele land, hebben daarvoor enige jaren samengewerkt in een netwerk om het programma en de methodiek van CKV te ontwikkelen en in de praktijk te toetsen. Hun opdracht was indertijd om het examenprogramma te schrijven met als kern: een aantal confrontaties van leerlingen met uitingen van kunst en cultuur (culturele activiteiten), het aanleggen van een kunstdossier en reflectie op de culturele activiteiten. De tijd is beperkt, er zijn 40 lessen voor de leerlingen beschikbaar.

Als belangrijke uitgangspunt is gekozen om leerlingen kennis te laten maken met de wereld van kunst en cultuur, waarbij ze gestimuleerd worden om vanuit eigen kennis en motivatie over hun horizon heen te kijken. Kernwoorden daarbij zijn: eigen keuze. Vervolgens leren ze hun eigen mening te geven en die mogelijk ter discussie te stellen. "Je hoeft niet allemaal van soap te houden, wat vind je er zelf van en waarom?" Wat is je smaak, wat vind je mooi en wat niet. Deze uitgangspunten zijn de basis geweest voor het examenprogramma voor CKV.

Twee speerpunten

CKV heeft een eenvoudig eindexamenprogramma. Centraal staat dat leerlingen vier culturele activiteiten ondernemen. Tijdens de reflectie leren ze hun mening te geven over die activiteiten.

De ervaring van het bezoek aan, of het ondernemen van een culturele activiteit is het belangrijkste speerpunt van het vak. Vervolgens kan die ervaring nooit worden losgekoppeld van het tweede speerpunt: de reflectie. Ervaringen en reflectie staan centraal, het zijn de kernwoorden van het examenprogramma CKV.

Ervaringen

Bij CKV leren de leerlingen niet in de eerste plaats van docerende docenten of uit boeken. Het gaat niet om theoretische kennis of vaardigheden. Ze moeten erop uit en worden geconfronteerd met mensen en producten van kunst en cultuur. Hun ervaringen en belevenissen staan voorop. Ze zijn verrast, verwonderd, of hebben zich verveeld. Ze zijn geraakt of afgestoten, vinden het mooi of afschuwelijk.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 14:06 Pagina 50

51

Reflectie

Bij reflectie leren leerlingen vervolgens hun opgedane ervaringen te verwoorden of te verbeelden. Wat ze er ook van vonden, hun mening is belangrijk en heeft altijd waarde. Dat lijkt wellicht eenvoudig, maar juist op dit punt is een deskundige leiding van de docent van belang. Hier komen we uit bij de nieuwe rol van de docent. De docent als mentor en coach. Het gaat niet meer om doceren, maar om begeleiden.

Methodiek

Kenmerkend voor de ontwikkelde methodiek is dat de leerlingen op basis van eigen keuzes op onderzoek uitgaan. Ze beginnen niet met een boek, maar met een opdracht. Niet met kennis, maar met verkenning. Niet klassikaal, maar in groepjes. Leerlingen kiezen en ondernemen zoveel mogelijk zelf, niet de docent. Leerlingen zitten niet meer in rijen achter hun tafeltjes, maar gaan op onderzoek de klas uit, de school uit. De methodiek van onderzoek, ervaring, presentatie en reflectie is samen te vatten in zeven stappen:

1. Verkenning van het begrip kunst en cultuur
2. Verkenning van de culturele omgeving
3. Keuze maken voor een discipline
4. Onderzoek
5. Confrontatie met kunst en cultuur
6. Kunstdossier en reflectie
7. Presentatie

De ervaring van veel docenten die met dit stappenplan gewerkt hebben is dat de stappen goed in elkaar steken en dat voor een zinvol doorlopen van het CKV-programma alle stappen aandacht verdienen. De stappen zijn voor leerlingen van verschillende scholen en in verschillende regio's functioneel en uitvoerbaar. In veel methoden van CKV zijn deze stappen ook terug te vinden. En zoals gezegd heeft deze methodiek consequenties voor de werkwijze van de docent. Er komen andere accenten te liggen: begeleiden, coachen.

Doceren, kun je zeggen, is aanbieden van leerstof in passende partjes. Niet te groot, want dan kunnen de leerlingen het niet meer volgen. Niet te klein, anders is de kans groot dat leerlingen zich gaan vervelen. In alle gevallen gaat het om de leerstof. De docent bepaalt wat en hoe deze gedoceerd wordt.

Bij coachen gaat het niet in de eerste plaats om de leerstof maar om de leerling. De leerling staat centraal en bepaalt door eigen keuzes te maken wat en hoe hij wil leren. De docent adviseert, volgt de keuzes, checkt de gestelde kaders, ect. De stelling is: zoals doceren past bij de docent, zijn luisteren en het stellen van vragen de belangrijkste instrumenten van de coach.

Met zijn vragen kan de coach zich niet alleen informeren, maar kan hij de leerling ook in actie brengen, aan het denken zetten, laten reflecteren, enthousiast maken, motiveren, etc.

De ervaringen bij de ontwikkeling van CKV is dat docenten in hun rol van coach dikwijls moeite hebben bij het stellen van de juiste vragen. Ze zijn niet bekend met de soorten waarin vragen zijn te verdelen en weten die niet als instrument te hanteren.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 14:07 Pagina 51

Er zijn verschillende soorten vragen, waaronder open vragen en gerichte vragen.

Luisteren en open vragen stellen:

Passief luisteren uit laten spreken

stiltes benutten

aandacht geven en interesse aanmoedigen

Actief luisteren herhalen

samenvatten

waarnemingen spiegelen

gevoelens spiegelen

Open vragen stellen vertel er eens wat meer over

hoe komt het denk je dat ..?

hoe stel je je dat voor ..?

wat wil je er aan gaan doen ..?

wat wil je zeggen met..?

wat bedoel je met ..?

hoe ben je omgegaan met..?

wat zie je als oorzaak?

Gericht vragen stellen

Type vraag Voorbeelden

Afbakenen • Waar heb je het precies over?

- Gaat het nu daar of daar om?
- Ik weet nog niet precies waar het nu om gaat
- Wat is nu het belangrijkste voor je?

Concretiseren *Handelen*

- Over wie gaat het?
- Wat is er precies gebeurd?
- Waar, met wie, wanneer?
- Wat heb je gedaan?
- Wat deden anderen?

Denken en voelen

- Wat dacht je toen?
- Hoe voelde je?
- Wat betekende het voor je?

Bewustworden, *Zelf*

analyse • Wat wilde je?

- Waarom heb je het zo aangepakt?
- Waarden en normen?
- Oorzaken?
- Is dit herkenbaar?
- Ken je dit van jezelf?

⁵²

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:24 Pagina 52

Anderen

- Wat wilden de anderen?
- Hield je rekening met de anderen?

Alternatieven ontwikkelen • Kan het ook anders?

- Mijn ervaring is ...
- Wat zie je bij andere mensen?
- Wat spreekt je aan?
- Wat durf je te proberen?
- Laat je fantasie eens de vrije loop ...
- Wat wil je nu doen? Waarom?

Uitproberen Hoe ga je nu aan de slag?

- Wie, hoe, wanneer?
- Hulpmiddelen?

Reflecteren Wat is er anders gegaan?

- Wat ging goed ...
- en wat ging niet goed?
- Hoe is het bevallen?
- Wat heb je er van geleerd?
- Wat ga je nu verder doen?

ERVARINGEN MET COACHEN BIJ CKV IN DE KLAS.

In dit hoofdstuk komen acht docenten uit verschillende scholen aan het woord. Op hun school staat CKV al enige jaren op het rooster. Wanneer CKV per 1 augustus 2003 officieel wordt ingevoerd, zal dat voor hun leerlingen nauwelijks merkbaar zijn. Deze docenten hebben veel geëxperimenteerd en kennen als geen ander de praktijk van CKV in de klas. Hieronder geven zij een aantal voorbeelden uit hun lespraktijk.

Guus:

Ik coach de leerlingen als ze in groepjes aan het werk zijn. Ik ben op de achtergrond aanwezig. Als ik het nodig vind, stuur ik bij of stimuleer ik om ze aan het werk te zetten door bijvoorbeeld suggesties aan te dragen. Ik voel me vaak een dirigent. Ik vind de nieuwe manier van werken nu leuk. Ik heb geleerd geduld te hebben, leerlingen even op afstand te houden en veel aan hun eigen initiatief te durven overlaten.

Peter:

Ik heb als coach de neiging om met oplossingen te komen. Dat was in het begin

lastig. Nu laat ik leerlingen zelf oplossingen bedenken. Ik neem even afstand van ze. Pas als ze er echt niet uitkomen geef ik een suggestie. Een groepje heeft bijvoorbeeld onenigheid over de keuze van een activiteit. Als er geen oplossing wordt gevonden, geef ik de suggestie om de groep even te splitsen. Er kunnen dan verschillende activiteiten worden gekozen, maar er wordt de afspraak gemaakt dat ze wel samen presenteren.

Het eerste deel van het schooljaar is intensiever, daarna werken de leerlingen meer zelf. Ik ga dan meer coachen. Die omslag van werken merk ik na de eerste culturele activiteit.

53

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:25 Pagina 53

Wanneer de groepjes aan het werk zijn ga ik er bij zitten. Door te vragen kom ik er achter wat er speelt. Indien nodig kan ik dan tijdig bijsturen. Ik stuur door te vragen. Bijvoorbeeld als het om een activiteit gaat die niet binnen CKV past. Leerlingen gaan dan nog eens nadenken over wat ze doen of wat ze hebben gekozen.

Ik laat ze nooit vallen. Als ze echt zelf geen oplossing weten zal ik dus ingrijpen. Ik vind het belangrijk dat de activiteiten niet in het gedrang komen. CKV is een examenvak en moet wel tijdig worden afgesloten. Bij het toewerken naar de presentatie ervaar ik bij leerlingen een positieve stress.

Leatitia:

Ik vind de organisatie heel belangrijk. Administratie, bekijken van dossiers, post, contacten in het regionale netwerk kosten veel tijd. Ik heb als CKV-docent ook veel contacten buiten school.

Als ik de leerlingen nog niet ken, aan het begin van CKV, vind ik het moeilijk een juiste benadering te kiezen. Coachen gaat pas goed, als ik de leerlingen ken.

Bijvoorbeeld, wanneer ik ze in de basisvorming al heb lesgegeven.

Heb ik bij de start van CKV onbekende leerlingen, dat begin ik klassikaal les te geven.

Pas wanneer ik ze meer leer kennen, kan ik ze meer loslaten. Er moet voor coachen een basis zijn van wederzijds vertrouwen. Als docent beeldende vakken heb ik een voorsprong op collega's van andere vakken, omdat ik de leerlingen vrij laat werken aan hun opdrachten.

Sommige leerlingen zijn moeilijk, daar heeft orde houden prioriteit. Maar ik streef er wel naar in groepjes te blijven werken.

Coachen kost veel tijd: praten en luisteren. Ik ben eigenlijk nooit klaar, kijk altijd om mij heen. Leerlingen houden mij in beweging. Coachen vind ik moeilijk in te passen in lessen van 50 minuten. Het is bovendien moeilijk voor te bereiden. De pedagogische sfeer en voorwaarden in de school zijn ook van belang bij mijn werk als coach.

Corrie:

Neem nou de verschillen tussen de vakken Nederlands en CKV. Ik vind dat er bij Nederlands veel delen voor een examen klassikaal gedoceerd moeten worden. Dat geldt ook voor mijn vak textiel. Je wilt de leerlingen wat leren.

Bij CKV vind ik dat anders. Leerlingen leren er zelf. Het voordeel is dan, dat het 'beter blijft hangen'. Je leert over en weer van elkaar.

Bij een zeer moeilijke groep kies ik er voor om ook bij CKV klassikaal te werken. Dat gebeurt me soms. Ik ben eens met een dergelijke groep naar een autosloperij gegaan en heb leerlingen er met graffiti laten werken. Belangrijk vind ik om ook die moeilijke leerlingen een positieve ervaring mee te geven. Ik denk er dan over na hoe ik ze kan motiveren en enthousiasmeren.

De administratie bij CKV vind ik belangrijk en kost me veel werk: voortgang bijhouden; beoordelen van het aanbod; CKV-passen en -bonnen; foto's die leerlingen maken laten ontwikkelen, afdrukken, verzamelen, bewerken, etc.

De inhoud van het didactische stappenplan is duidelijk. De leerlingen weten ook wat ze kunnen verwachten.

Voordeel van coachen: ik hoef geen orde te houden. Coachen is heel intensief, maar ik krijg er veel positieve energie van. De resultaten van de leerlingen verrassen mij.

54

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:27 Pagina 54

Frank:

Ik ben in de eerste helft van het CKV-jaar vooral docent. Wat meer theoretisch. In de tweede helft laat ik ze meer vrij en ben ik aan het coachen. Dat gebeurt als het ware vanzelf. Leerlingen komen zelf naar mij toe, ze krijgen dan tips. Ze werken dan hoofdzakelijk in groepjes. Bij coachen van leerlingen kan ik meer aandacht aan ze geven. Aan de hand van het stappenplan voer ik gesprekken met ze en kunnen we ervaringen uitwisselen.

Centraal blijft mijn aandacht voor de organisatie van de klas en het omgaan van leerlingen met elkaar en met het materiaal.

Marisca:

Coachen doe ik vooral door te kijken naar mijn leerlingen, te luisteren en vooral veel te praten met groepjes en te motiveren. Daarbij ligt het accent op de begeleiding van de uitvoering van de opdracht. De inhoud wordt in feite door de leerlingen bepaald. Leerlingen zijn niet altijd in staat om de spanningen binnen de groep of onderlinge ruzies zelf op te lossen. Mijn hulp als docent is dan dringend nodig. Dit houdt in dat ik als docent het groepsproces goed moet kunnen overzien. Mijn lokaal is dan ook zo ingericht, dat het geheel overzichtelijk is. De leerlingen moeten rustig in groepjes kunnen werken en elkaar niet in de weg zitten. De faciliteiten zijn naar mijn overtuiging van het grootste belang. Als ik prestaties van de leerlingen eis, wil ik er voor zorgen dat ze ook geleverd kunnen worden. Als bijvoorbeeld materialen niet aanwezig zijn, dan roept dat onnodig spanning op bij leerlingen, dus ook bij mij. Vooral de leerlingen van een basis beroepsklas hebben al vrij snel de neiging om hun kont tegen de krib te gooien en niets meer uit te voeren.

Eerlijk zijn? Groepsdynamiek vind ik een "eigen aardig" verschijnsel, dat niet altijd eenvoudig hanteerbaar blijkt te zijn. Er is als docent dan al snel de neiging naar de oude vertrouwde klassikale aanpak te gaan. En dat nu funest want het gaat er bij CKV juist om, dat leerlingen vanuit hun eigen emotie in beweging komen. Het gaat er om dat de zelfwerkzaamheid en de dynamiek binnen de groep het beste in hen boven brengen. En dat kan echt.

Bas:

Ik vind dat bij coachen aan een aantal voorwaarden voldaan moet zijn om me als docent staande te kunnen houden. Voor mij is belangrijk dat ik de leerlingen goed ken en dat ik weet of er bijvoorbeeld leerlingen met een LWOO-indicatie in mijn klassen zitten. Meestal is dat het geval en zal ik daar rekening mee moeten houden. Zeker als er veel verschillende vormen van leerproblematiek onderkend zijn. De behoefte aan aansturing verschilt daardoor sterk en is dus maatwerk.

Ik vind het daarnaast van heel groot belang dat er voor de leerlingen een veilig leerklimaat is en dat sociale vaardigheden schoolbreed aandacht krijgen. Tevens is de samenstelling van de groep en de groeps grootte van belang. In de kader- en beroepsgerichte leerweg vind ik een doorlopende leerlijn vanaf de eerste klas een voorwaarde.

Als hier niet aan voldaan is kan er volgens mij niet gewerkt worden vanuit het coachingsprincipe.

Dit jaar geef ik voornamelijk les aan de theoretische- en gemengde leerweg en is er aan bovengenoemde voorwaarden redelijk voldaan. Bovendien heb ik een groot

55

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:29 Pagina 55

gedeelte van de leerlingen ook voor beeldend en zijn er dus meerdere contactmomenten in een week.

Dit jaar ben ik klassikaal begonnen en weten de leerlingen wat er binnen het vak CKV van hun verwacht wordt. Dit maakt dat ik halfverwege het schooljaar meer overga tot coachen en leerlingen dit dan goed aankunnen.

Marja:

Aan het begin van het cursusjaar merk ik dat veel leerlingen nog geen idee hebben wat CKV inhoudt en wat er van hen verwacht wordt. Ik ben als docent dan ook eerst sturend bezig en geef zelf verschillende opdrachten. Vanaf de kerstvakantie kiezen de leerlingen 4 activiteiten en gaan zelf op pad. De samenstelling van de groepen mogen ze zelf bepalen. Vanaf dat moment wordt mijn rol ook anders. Van sturend naar coachend.

Ik merk dan al gauw een enorme differentiatie in de groepen. Er zijn bijvoorbeeld groepen die zeer enthousiast zijn en al snel weten welke activiteiten ze samen willen ondernemen en ook de taken onderling goed kunnen verdelen. Andere groepen hebben meer begeleiding nodig. Ik merk dan dat ik mij ervoor moet waken niet te snel een resultaat te willen en ik dus weer in die rol van sturen vervall. Het moet dan meer een rol van procesbegeleiding en procesbewaking zijn. Elk groepje kiest uit een van de vier activiteiten een presentatie voor de klas. Het valt me elke keer weer op hoeveel respect ze voor elkaar's presentatie hebben. Daar hou ik, ondanks dat het bij sommige groepjes soms moeilijk gaat, een positief gevoel aan over.

⁵⁶

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:30 Pagina 56

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:31 Pagina 57

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:32 Pagina 58

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:33 Pagina 59

⁶⁰

5. BASISVAARDIGHEDEN

Hans van Bommel

In het kerndeel Basisvaardigheden van het examenprogramma CKV is vastgelegd dat de leerling een aantal basisvaardigheden dient te beheersen. Om te beginnen over dat 'beheersen' een opmerking. Er is in het examenprogramma geen niveau bepaald waaraan leerlingen moeten voldoen. De basisvaardigheden dienen dus wel aandacht te krijgen, maar worden als kerndeel van het CKV examenprogramma niet specifiek getoetst. Bovendien is het kerndeel vaardigheden niet uitsluitend in het examenprogramma van CKV opgenomen. Bij alle vakken van het vmbo staan de basisvaardigheden als kerndeel beschreven in het examenprogramma. Daarmee is werken aan basisvaardigheden boven het niveau van de vakken getild. Het is een vakoverstijgende activiteit die bijdraagt aan de algemene vorming van vmboleerlingen en daarmee een inhoudelijk beleidsterrein dat elke school op centraal niveau dient te realiseren. Vanzelfsprekend wordt de aandacht voor en de kwaliteit van de basisvaardigheden ook in hoge mate bepaald door het pedagogische en didactische beleid en klimaat dat een school wil voorstaan.

Directies en docenten van de pilotscholen die met CKV experimenteerden, hebben ervaren dat het vak CKV bij het aanleren van basisvaardigheden een stimulerende bijdrage kan leveren. Maar gelet op de beperkte tijd die voor CKV beschikbaar is een efficiënte afstemming op schoolniveau en met de andere vakken vereist.

Hieronder staat het onderdeel uit het officiële examenprogramma CKV waarin de basisvaardigheden staan vermeld onder code KV1/K/2 van Kunstvakken 1.

De kandidaat kan:

- 1. Bronnen raadplegen en de informatie hieruit selecteren en ordenen*
- 2. Instrumenten en apparaten (waaronder computers) op een doeltreffende en verantwoorde wijze gebruiken*
- 3. Een leer- en werkplan maken*
- 4. Het leer- en werkproces bewaken*
- 5. Een eenvoudig product- en procesevaluatie maken en hieruit conclusies trekken*
- 6. Met medeleerlingen onderhandelen en afspraken maken bij het samenwerken aan een gemeenschappelijke opdracht*
- 7. Het omgaan met anderen rekening houden met verschillen tussen mensen die voorkomen uit verschillend in achtergrond*
- 8. Beargumenteerde kritiek geven en hierbij rekening houden met de gevoelens van medeleerlingen*
- 9. Kritiek van anderen accepteren en deze gebruiken om tot beter resultaten te komen*
- 10. Alleen en/of samen met anderen een presentatie verzorgen.*

METHODIEK CKV

Voor we de plaats die de basisvaardigheden kunnen innemen nader te beschouwen, kijken we eerst naar de inhoud en methodiek van CKV. Het gaat er bij dit vak in de

eerste plaats om dat leerlingen in contact komen met kunst en cultuur en zich daar een mening over leren vormen. Het is een leerproces waarbij de leerlingen actief en op hun eigen niveau leren en de docent in hoofdzaak een coachende rol heeft.

Belangrijk onderdeel van CKV is het stappenplan, en tijdens deze stappen komen veel vaardigheden aan bod. Voor de overzichtelijkheid van dit hoofdstuk volgen hieronder eerst nog een keer de zeven stappen:

1. oriëntatie op de begrippen kunst en cultuur
2. verkenning van de culturele omgeving
3. keuze maken voor een discipline
4. uitvoeren onderzoek
5. ondernemen culturele activiteit
6. kunstdossier en reflectie
7. presentatie

Tijdens het werken aan deze zeven stappen is voldoende mogelijkheid om alle vastgestelde basisvaardigheden aan bod te laten komen. Dat wil echter niet zeggen dat de leerlingen ze aan het einde van CKV op gelijke wijze kunnen beheersen en hanteren.

In de eerste plaats zullen in een leerproces waarin leerlingen in hoge mate eigen keuzes maken, vanzelfsprekend niet alle basisvaardigheden in gelijke mate aan de orde komen.

Soms geeft ook het niveau van de leerlingen beperkingen, we kunnen er niet vanuit gaan dat leerlingen van de basisberoepsgerichte leerweg hetzelfde niveau bereiken als leerlingen van de theoretische leerweg. En een eindterm als *'Een eenvoudig producten procesevaluatie maken en hieruit conclusies trekken'* is voor een LWOO-leerlingen zonder veel begeleiding van de docent niet te bereiken.

Omgaan met niveauverschillen:

- wij hanteren in alle leerwegen hetzelfde stappenplan, sommige onderdelen van de uitvoering "versimpelen" we (niet te veel tekst, veel beeldmateriaal)

- we volgen het stappenplan = basis = voldoende. Kun je meer, dan eis ik meer voor de voldoende

- bij de theoretische leerweg wordt gewerkt volgens het stappenplan, met veel zelfstandigheid in groepen, bij de andere leerwegen wordt individueel gewerkt in eigen dossiers met voor de leerlingen leuke onderdelen als cultureel zelfportret en je eigen culturele top 3 (en meer vastigheid en controle)

- als de groepen niet te groot zijn dan kristalliseert zich dat vanzelf uit: leerlinggericht werken en coachen werkt het best

- onze ervaring is dat je de LWOO-leerlingen heel goed moet begeleiden en heel duidelijk structuur moet aanbieden. Alles wat de leerlingen doen wordt op school uitgewerkt.

Het gaat echt hand in hand. Veel stimuleren en motiveren.

Om een beeld te geven van de basisvaardigheden binnen CKV brengen we ze per stap van de methodiek in beeld. We maken daarbij een keuze voor vaardigheden die het meest aan bod komen, maar andere keuzes zijn ook mogelijk. We geven bij elke stap kort aan op welke basisvaardigheden de accenten liggen. De nummers corresponderen met die van de het kerndeel basisvaardigheden van het examenprogramma (zie kader op blz. 60).

1. Oriëntatie op de begrippen kunst en cultuur

(accenten: vaardigheden 1,2, 6 en 10)

De eerste stap in de methodiek is een verkenning van de begrippen kunst en cultuur.

Het is de bedoeling dat er door docenten een vorm wordt gevonden om met leerlingen daarover in gesprek te komen. Verschillende mogelijkheden zijn hiervoor

getoetst. Er kan bijvoorbeeld worden begonnen met een soort culturele markt of met workshops waarin leerlingen kennis maken met kunst en cultuur. Maar het is ook mogelijk om te beginnen met een film, of het maken van een collage. Andere leerlingen worden met een camera de stad in gestuurd met de opdracht beelden te verzamelen van wat zijn onder kunst en cultuur verstaan. Al die verschillende

verschillende mogelijkheden om CKV de beginnen biedt ook de gelegenheid om verschillende basisvaardigheden

om CKV de beginnen biedt ook de gelegenheid om verschillende basisvaardigheden

aan de orde te laten komen. Het accent kan zowel liggen op de technische vaardigheden (video, ICT, materiaal en gereedschappen, etc) als op gespreksgerichte en sociale vaardigheden (luisteren, mening geven, samenwerken, presenteren).

Aangeleerde vaardigheid:

- *bediening van de video*
- *collagepresentatie*
- *bediening van: dig. camera, videocamera, lamineerapparaat, fototoestel, prog. photo express, website, powerpoint, faxen, telefoneren, boodschap duidelijk overbrengen*
- *maken van website, werken met Powerpoint, verantwoordelijk samenwerken, leiding geven aan een groep, beschaafd telefoneren en afspraken maken*
- *in groepjes brainstormen over kunst en cultuur, naar elkaar luisteren, meningen/gedachten op papier zetten. SAMENWERKEN.*

2. Verkenning van de culturele omgeving

(accenten: vaardigheden 1 en 2)

De tweede stap geeft evenals de eerste ook ruimte voor verschillende werkvormen en dus verschillende vaardigheden.

De verkenning kan gebeuren door leerlingen er op uit te sturen en fysiek actief de culturele omgeving in kaart te brengen. Het kan ook zijn dat leerlingen in school veel informatie verzamelen om een beeld te krijgen wat er aan kunst en cultuur in de omgeving aanwezig is.

Een derde mogelijkheid is om ouders, familie, burens en kennissen te interviewen om zo inzicht te krijgen in welke culturele instellingen ze werken of anderszins actief zijn op gebied van kunst en cultuur in de stad of regio.

In de praktijk is het vaak een mix van de bovenstaande verkenningen. In alle gevallen zullen leerlingen hun informatie moeten prioriteren en ordenen.

⁶²

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:38 Pagina 62

Aangeleerde vaardigheid:

- *zoeken, vinden en selecteren van informatie aan de hand van conventionele middelen, zoals telefoonboek en Gouden gids*
- *durven vragen aan familie, burens, instellingen*
- *verslag maken: cultureel zelfportret, ICT*
- *je boodschap duidelijk formuleren*
- *met fototoestel de omgeving inventariseren en benoemen*
- *afspraak maken (hoe doe je dat op een nette manier), hoe je je moet gedragen in de schouwburg*

3. Keuze discipline

(accent: basisvaardigheden 6, 7 en 8)

Bij deze stap kiezen de leerlingen (in groepjes) een discipline (of eventueel een onderwerp) waarover ze informatie gaan verzamelen. Uit stap 1 en 2 hebben ze veel informatie over alle mogelijkheden op het gebied van bijvoorbeeld theater. Ze gaan nu in kaart brengen wat er in de periode waarin ze hun activiteit ondernemen, op dit gebied aan aanbod is.

Ze oriënteren zich op deze discipline en tijdens deze fase kan ook wat theorie opgezocht worden.

Bij een klassikale benadering zal meer informatie centraal worden aangeboden.

Hoe groter de mogelijkheid voor het maken van een eigen keuze, hoe groter de kans op het aanleren van de genoemde vaardigheden. Om samen keuzes te kunnen maken moeten leerlingen enerzijds hun mening leren geven anderzijds, op basis van argumenten, compromissen moeten leren sluiten; kortom praten en luisteren. In deze stap komen dus sociale basisvaardigheden aan bod.

Aangeleerde vaardigheid:

- *iemand benaderen voor een interview nodigt uit tot nadenken over de vragen*
- *gericht kiezen (met motivatie dus!)*
- *eerst onafhankelijk hun mening opschrijven, van elkaar lezen en daarna discussie en komen tot een keuze*

- keuze maken uit aanbod, naar de Schouwburg en lijst invullen voor reservering
- afspraken maken met elkaar / samenwerken

4. Onderzoek

(accent op basisvaardigheden 1, 3 en 4)

Ter voorbereiding op een culturele activiteit maken leerlingen een plan en gaan ze informatie verzamelen. Bronnen zijn op school te vinden, in het CKV-lokaal of in de mediatheek.

Dikwijls is daar wel een hoekje ingericht waar leerlingen programma's, folders, brochures, uitnodigingen, recensies, artikelen, etc. kunnen vinden en gebruiken. Informatiemateriaal kunnen hanteren is voor veel vmbo-leerlingen dikwijls moeilijk. De teksten zijn in bijna alle gevallen afgestemd op het niveau van volwassenen. Het is daarom vaak niet eenvoudig om er bijvoorbeeld iets over de inhoud uit te kunnen begrijpen. Ingewikkeld ook om de aanvangstijden, toegangsprijzen, en kortingsregelingen te kunnen vinden. Vaardig worden op het gebied van opnemen en ordenen

⁶³

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:40 Pagina 63

van informatie is hier een relevant aspect. Bijvoorbeeld: wat is belangrijk om te weten; hoe en waar kan ik de informatie het beste bewaren; wat vind ik belangrijk om te bewaren en wat niet; wat doe ik als er van een folder maar één exemplaar beschikbaar is.

Veel van deze vragen komen leerlingen eveneens tegen als ze het internet op gaan. Bovendien zijn dan ook basisvaardigheden voor ICT een leerpunt. Culturele en kunstbedrijven en individuele kunstenaars communiceren niet alleen via de gebruikelijk kanalen van folders, brochures, advertenties, etc, maar beschikken in toenemende mate ook over een website en een e-mail adres. De sites bieden voor leerlingen waardevolle bronnen voor gerichte informatie. Voor gerichte informatie, interviews, reserveringen of interviews maken ze gebruik van e-mail.

Vaardigheid:

- *gerichte informatie vinden in de veelheid: schiften en selecteren*
- *surfen op internet*
- *omgaan met internet, gegevens bondig samenvatten tot een eigen tekst*
- *site bekijken, informatie verzamelen en verwerken in verslag*

5. Ondernemen van een culturele activiteit

(accent op basisvaardigheden 7)

Het ondernemen van een culturele activiteit is een breed begrip. Het is een actie van leerlingen om, bij voorkeur buiten de school, op enigerlei wijze zelf iets van kunst en cultuur te ontmoeten, er kennis van te nemen en te ervaren. De begrippen kunst en cultuur hebben daarbij een ruime bandbreedte. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een dansvoorstelling bezoeken, naar een concert gaan, een oude vesting bekijken of een televisieopname bijwonen. Ook hier worden basisvaardigheden getraind. (Leren) open staan voor andere meningen, opvattingen is belangrijk bij confrontaties met bepaalde uitingen van kunst en cultuur: Als ik bijvoorbeeld een voorstelling niet begrijp, wat doe ik dan? Wijs ik alles af? Sluit ik me er voor af? Ga ik me, samen met anderen, vervelen? De voorstelling verstoren? Loop ik uit de voorstelling? Of: probeer ik te begrijpen wat de voorstelling me te zeggen heeft; waarom die boodschap niet bij me overkomt; bedenk ik wat ik zelf anders zou doen of willen; ga ik op zoek naar dat wat ik wel begrijp of wel mooi vind, etc.

Vaardigheid:

- *Graffiti dance. "Ik begreep er niks van, maar later was het net een schilderij".*
- *je gedragen, ook zonder docent*
- *door een groep een theatervoorstelling te laten voorbereiden (bezoek theater, repetitie) en daarna voor de klas te rapporteren is er begrip/band met de voorstelling.*
- *afspraken maken en afspraak nakomen/bonnen inwisselen/ gedragsregels in de schouwburg nakomen, beslissing nemen om eventueel in de pauze weg te gaan*
- *gedrag bij voorstelling, openstellen voor het onbekende*

6 Kunstdossier en reflectie

(accent op basisvaardigheden 5, 7, 8 en 9)

Het examenprogramma vermeldt dat leerlingen een CKV-dossier dienen aan te leggen

64

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:42 Pagina 64

65

waarin ze verslag doen van en reflecteren op hun onderzoek en hun bezoek aan de culturele activiteiten. Kern van CKV-dossier is ten eerste het 'bewijs' van de activiteit, een beschrijving van de activiteit die is ondernomen, de voorstelling of persoon die is bezocht. Over die activiteit geven leerlingen hun eigen mening. Wat vonden van de activiteit. De derde stap is een onderbouwing, waarom vinden ze iets goed of slecht, mooi of niet mooi, etc. Wat hebben de leerlingen ervaren en wat hebben ze geleerd. De centrale basisvaardigheid in deze stap is dus een beargumenteerde kritiek onder woorden kunnen brengen. Anders gezegd: een eigen mening kunnen geven en onderbouwen. Vaardigheid:

- *in een kunstdossier een persoonlijke mening (durven) geven*
- *ik eis altijd in elk groepsdossier van elke leerling een individueel onderbouwde mening; dat is zo belangrijk dat een groepsdossier daarop kan worden afgekeurd, zo geven ze er voldoende aandacht aan*
- *eigen mening is belangrijk en die verwoorden is een belangrijke vaardigheid*

7 Presentatie

(accent in de eerste plaats op basisvaardigheden 10 en 9, ook op 6, 7 en 8)

Een presentatie staat niet als expliciet onderdeel van het examenprogramma vermeld, maar is een uitgelezen mogelijkheid om aan basisvaardigheid 10 vorm en inhoud te geven. Voor een presentatie na elke activiteit vinden de meeste scholen onvoldoende tijd en er wordt overwegend gekozen voor een presentatie ter afsluiting van het gehele CKV-programma.

Een enkele school sluit per trimester af met een presentatie. Het voorbereiden en uitvoeren van een presentatie vraagt veel sociale en communicatieve vaardigheden. Om bijvoorbeeld samen een kleine tentoonstelling in te richten en een opening met een hapje en een drankje te organiseren vereisen veel overleg, afstemming, organisatie en uitvoerende acties. Dat geldt eveneens als leerlingen een dansje presenteren of een videopresentatie willen tonen.

Bovendien doet een presentatie een beroep op concentratie, spreken in het openbaar, houding voor een groep, timing van informatie, etc. De ervaring leert dat het bij leerlingen dikwijls aan presentatievaardigheden ontbreekt. Meiden staan te giechelen achter de microfoon, jongens staan er onverschillig bij, de videoband of de geluidscassette voor het dansje blijken op het beslissende moment niet te zijn teruggespoeld, de microfoon staat te laag en er is geen rust om die even op de goede hoogte in te stellen, etc. Een gastdocent om de presentatievaardigheden bij leerlingen te verbeteren (dat hoeft niet perse bij CKV) is dan ook een investering die zeker de moeite waard is. Vaardigheid:

- *organiseren*
- *als groep in het openbaar presenteren (taakverdeling, kijken wie wat goed kan)*
- *een goede regie maken voor presentatie-avond (belichting, decor maken, passende muziek e.d.)*
- *Powerpoint-presentatie maken. Combinatie informatiekunde/CKV/nederlands.*

Aangeleerde vaardigheid die de presentatie CKV erg mooi maakt.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:43 Pagina 65

TENSLOTTE

Aantoonbaar is dat in de methodiek van CKV alle basisvaardigheden aandacht krijgen.

Betreffen de sociaal gerichte basisvaardigheden bijvoorbeeld specifiek de medeleerlingen, de CKV-leerling die buiten de school culturele activiteiten bezoekt zal die vaardigheden ook daar moeten kunnen inzetten.

Belangrijk blijft dat op schoolniveau een vakoverstijgend beleid gewenst is, zodat het aanleren van de vaardigheden verdeeld over alle vakken kan worden aangeboden, en de aanpak bij de verschillende vakken zoveel mogelijk gelijk is. Daarbij kan een nader uitgewerkte niveauaanduiding van basisvaardigheden voor de verschillende leerwegen

docenten een goede richtlijn bieden.

66

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:45 Pagina 66

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:46 Pagina 67

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:47 Pagina 68

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:48 Pagina 69

70

6. ORIËNTATIE OP LEREN EN WERKEN

Hans van Bommel

Inleiding

In de examenprogramma's van alle vakken in het vmbo is een oriëntatie opgenomen op de mogelijkheden van leren en werken, dus ook voor het examenonderdeel CKV van Kunstvakken 1.

Bij CKV gaat het om een groot aantal opleidingen en beroepen, die rechtstreeks aan de kunst- en cultuurbranche gelieerd zijn. Allereerst natuurlijk de uitvoerend kunstenaars zelf, dus dansers, muzikanten, ontwerpers, etc. Daarnaast ook de andere medewerkers van culturele instellingen, onder te verdelen in de mensen die betrokken zijn bij de totstandkoming van voorstellingen e.d., zoals technici, theatervormgevers, etc. Daarnaast is er een grote groep werkzaam in de ondersteuning/dienstverlening, variërend van een zakelijke directie en afdeling PR en communicatie, tot de mensen bij de catering en de kaartverkoop. Ook buiten de wereld van kunst en cultuur komen leerlingen aspecten van CKV tegen, bijvoorbeeld in opleidingen en beroepen die meer samenhangen met de andere sectoren (cultureel werk, activiteitenbegeleiding, etc.). Bij de component *leren* gaat het steeds om een overzicht van mogelijke (vervolg)opleidingen waarbij kunst en cultuur een rol spelen, dus van professionele kunstopleidingen tot activiteitenbegeleider. Bij de component *werken* krijgt de leerling inzicht in de range van beroepen die met de sector van kunst en cultuur zijn verbonden, of met culturele aspecten van hun eigen sector.

In het stappenplan dat voor CKV in het vmbo is ontwikkeld, is ruimte voor een oriëntatie op leren en werken binnen alle stappen in het stappenplan.

Stap 1 Verkenning van de begrippen kunst en cultuur

Bij het maken van een definitie van kunst en cultuur ligt het voor de hand om ook te kijken naar de mensen achter deze begrippen, de makers oftewel de kunstenaars. Bij een brede definitie van de begrippen kunst en cultuur kunnen leerlingen ook een brede inventarisatie maken van alle mensen die daar beroepshalve bij betrokken zijn.

Stap 2 Oriëntatie op de culturele omgeving

Na de verkenning van de begrippen kunst en cultuur wordt de leerlingen gevraagd de culturele omgeving in kaart te brengen. Dat kan heel concreet: 'Is er een dansschool in de buurt?' 'Waar kun je leren toneelspelen?' of 'Is er een muziekschool in de buurt?'. Het gaat hier over de vraag waar de leerlingen de basisvaardigheden van diverse kunstvormen kunnen leren.

Daarnaast moeten leerlingen allerlei fysieke plekken in kaart brengen, waar zij kennis kunnen maken met kunst en cultuur. Naast schouwburgen, concertzalen en bioscopen gaat het daarbij om ateliers, studio's, werkplaatsen, ontwerp bureaus, buurthuizen, winkels, etc. Verder levert de vraag naar relevante beroepen binnen de eigen familie of kennissenkring waarschijnlijk een concrete aanvulling op.

Deze oriëntatie en inventarisatie levert zo een scala van werkzaamheden op binnen de sector van kunst en cultuur.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:49 Pagina 70

71

Stap 3 Keuze voor een discipline

Na de oriëntatie fase kiezen de leerlingen zelf voor één van de disciplines beeldende kunst, dans, theater of muziek. Soms kiezen leerlingen ook meteen voor een concrete activiteit, wanneer ze al precies weten waar ze naar toe willen.

Docenten kunnen hun leerlingen stimuleren om vanuit de gevolgde beroepsgerichte sectoren bepaalde beroepen of ambachten eens vanuit de culturele of de kunstzinnige kant te ontdekken. Voorbeelden zijn: autotechniek en design; bouw en onderhoud van

cultureel erfgoed, maar ook opera en alle beroepen die bijdragen tot de realisering van een voorstelling als licht- en geluidstechnici, meubelmakers, kappers, grimeurs, schilders, kledingontwerpers, etc.

Tijdens deze fase oriënteren leerlingen zich vrij breed op de gekozen discipline, om vervolgens een keuze te maken voor een specifieke activiteit.

Stap 4 Onderzoek

Na de keuze van de activiteit volgt een gericht onderzoek ter voorbereiding van het bezoek. Informatie verzamelen op internet, lezen van recensies, bezoeken van organisaties: dit alles om zo goed mogelijk voorbereid de activiteit te ondernemen.

Vaak maakt een interview met iemand die werkzaam is binnen de discipline/op het gebied van kunst en cultuur, deel uit van het onderzoek. Dat betekent een spontane kennismaking met een beroep of opleiding uit de sector waar ze belangstelling voor hebben. Zo'n interview kunnen leerlingen natuurlijk ook afnemen als ze al voor een concrete activiteit gekozen hebben.

Veel lesmateriaal geeft handzame tips over hoe leerlingen telefonische afspraken met mensen kunnen maken, hoe ze samen kunnen werken en taken kunnen verdelen in een groepje waarmee ze op pad gaan, enz. Zo hebben ze voldoende ondersteuning bij het uitvoeren van hun onderzoek.

In deze fase komen leerlingen daadwerkelijk in contact met mensen, hun opleiding en beroep.

Stap 5 Activiteit

Vanzelfsprekend is de activiteit - een voorstelling, een concert of het bezoek aan een historische en monumentaal gebouw - hét moment waarop de resultaten van opleidingen en beroepen letterlijk in het voetlicht komen te staan.

Aangezien leerlingen minimaal vier van deze activiteiten volgen, bestaat de mogelijkheid om kennis te maken met veel 'echte kunst-beroepen'.

Stap 6 Kunstdossier

In het kunstdossier kunnen leerlingen hun bevindingen over beroepen en opleiding vastleggen. Vaak maakt een kijkwijzer deel uit van het kunstdossier. De kijkwijzer bevat vragen, die leerlingen kunnen gebruiken bij hun onderzoek, tijdens de activiteit zelf of bij het samenstellen van hun dossier. Daarom is het de aangewezen plek voor vragen naar opleiding en beroep. Eén van de onderdelen die in het kader van het schoolexamen beoordeeld wordt, is "De leerling heeft beroepen en opleidingen op het gebied van kunst en cultuur onderzocht".

Docent en leerlingen kunnen samen bespreken hoe de leerling hier aandacht aan kan besteden en hoe er verslag van wordt gedaan.

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:51 Pagina 71

Stap 7 Presentatie

Wanneer leerlingen een presentatie geven van hun onderzoek en activiteiten, dan biedt dat medeleerlingen de gelegenheid ook kennis te nemen van voorbeelden van opleidingen en beroepen. Daarbij kunnen leerlingen bij presentaties bepaalde aspecten van beroepen en opleidingen nader belichten of praktisch laten zien, door iemand op school uit te nodigen.

De docent kan de leerlingen stimuleren om de informatie over leren en bewerken bewust deel uit te laten maken van de presentaties. Ook kan gekozen worden voor andere werkvormen, bijvoorbeeld door op grote vellen voorbeelden te verzamelen over verrassende beroepen, of leerlingen onder de verschillende disciplines voorbeelden van door hen ontdekte opleidingen en beroepen te laten schrijven.

Voorbeelden van oriëntatie op leren en werken:

- *"Het was maar een klein museumpje, maar wat een gedoe om dat allemaal draaiende te houden. En toen kregen we toch een rondleiding".*

- *sommige ll. laat ik achteraf beroepen bij hun activiteiten zetten, anderen komen ze al eerder tegen, bijv. als ze een kunstenaar interviewen*

- *onderzoek bestaat bij mij uit een bezoek + interview, bij iemand van de werkvloer (decorbouwen, geluidstechnicus, grimeur enz.)*

- *de leerlingen beantwoorden de vragen via de kijkwijzer en dan benoemen ze de*

beroepen en opleidingen in hun verslag. Soms is er ook een gerichte vraag over beroepen en opleidingen tijdens de interviews

Leerlingen presenteren de verzamelde informatie soms spontaan, tijdens klassikale uitwisseling, maar ook tijdens de presentatie-avond, bijv. door uitvoering op toneel, posters, aankleding van het gebouw.

BEOORDELING

Hiernaast is een schema opgenomen, waarmee de eindtermen van CKV beoordeeld kunnen worden ten behoeve van het schoolexamen. Dat lijkt een hele lijst, maar het geheel moet 'naar behoren' worden afgesloten, en de docent bepaalt in hoeverre leerlingen individueel, in groepjes of klassikaal informatie moeten verzamelen.

Het schema geeft houvast bij het stimuleren van leerlingen om vragen over deze aspecten op te stellen, maar in de uiteindelijke vorm en de uitwisseling van resultaten zijn veel mogelijkheden beschikbaar.

72

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:53 Pagina 72

73

Oriëntatie op leren en werken

De kandidaat kan: goed voldoende onvoldoende
een aantal opleidingen noemen waarbij
aspecten van kunst en cultuur een belangrijke
rol spelen

een aantal beroepen noemen waarbij
aspecten van kunst en cultuur een belangrijke
rol spelen

elementen uit het aanbod van kunst en
cultuur in de eigen woonplaats en regio
noemen

de gevolgen aangeven van de informatieen
communicatietechnologie in de branches
die verbonden zijn aan die van kunst
en cultuur

zijn eigen mogelijkheden en interesses ten
aanzien van kunst en cultuur benoemen in
relatie tot vervolgstudie en beroep

zijn eigen mogelijkheden en interesses ten
aanzien van kunst en cultuur benoemen in
relatie tot maatschappelijk leven (dagelijks
leven, vrije tijd, vrijwilligerswerk).

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:54 Pagina 73

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 10:55 Pagina 74

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:49 Pagina 75

76

7. REFLECTIE BIJ CKV

Eeke Wervers

Reflectie is een belangrijk onderwerp binnen CKV, omdat juist door reflectie duidelijk wordt wat leerlingen hebben geleerd. Het gaat hierbij zowel over wat ze geleerd hebben over kunst en cultuur, als over hun voortgang op het gebied van vaardigheden. Leerlingen zouden bij elke activiteit binnen CKV een stapje verder moeten komen, steeds weer met nieuwe dingen en voor hen nieuwe vormen van kunst en cultuur in aanraking moeten komen. Daarvoor is het belangrijk dat ze leren reflecteren, waarbij de docent een duidelijk begeleidende rol heeft.

Tijdens alle stappen van het CKV-stappenplan is er ruimte voor reflectie. Aan het einde van elke activiteit kijkt de leerling terug op zijn ervaringen voor het formuleren van een eigen mening. In stap 6 wordt reflectie expliciet genoemd en de afsluiting van CKV is dan ook de aangewezen plek om er aandacht aan te besteden. De ervaringen en beleving kunnen dan bij stap 7 gedeeld worden met de andere leerlingen.

Reflectie in leerlingentaal: wat vond je van je activiteit en waarom, en wat heb je

ervan geleerd. Dit is een moeilijk onderwerp voor leerlingen, met daarom een belangrijke rol voor de docent. De docent helpt de leerling bij het helder krijgen van zijn eigen mening en bij het verwoorden (of uitbeelden) van gevoelens en ervaringen. Bij leerlingen kijken we vaak naar de vaardigheden, maar bij docenten spelen die bij reflectie ook een grote rol. Het stellen van de juiste vragen is namelijk een grote stimulans om leerlingen uit te dagen om te vertellen wat ze nu echt van de activiteit vinden.

Hieronder staan een aantal uitgangspunten voor een reflectiegesprek en voor het stellen van vragen, die leerlingen helpen bij het formuleren van hun mening. Sommige aandachtspunten lijken heel vanzelfsprekend, maar hebben een positieve invloed op het gesprek, zo is in de praktijk gebleken.

1 Toon interesse in de leerling

Wees geïnteresseerd in alles wat je hoort en ziet

Stel de leerling centraal tijdens het gesprek

Luister scherp en actief

Verplaats je zoveel mogelijk in de leerling

2 Stel open vragen (wie, wat, waar, hoe, welke)

Wat vond je het leukste?

Waarom heb je deze activiteit gekozen?

Hoe reageerde het publiek?

Wie zou je volgende keer mee willen nemen, wie nooit? Waarom?

Waar ben je tevreden over?

Wat zou je volgende keer anders doen?

Hoe ging de samenwerking?

(Vorbereiding van het gesprek: bedenk onderwerpen/aspecten waar je wat over wilt weten en formuleer hierbij open vragen.)

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:51 Pagina 76

77

3 Positieve instelling

Als je in een gesprek zowel positieve als negatieve dingen hoort, probeer dan in te gaan op het positieve dat de ander vertelt of laat zien/uitstraalt.

Maak de positieve opmerking door vragen concreet (waarom was dat onderdeelje toch nog leuk, waarom viel dat onderdeel mee).

Concentreren op de verborgen positieve opmerkingen (bijv. positieve ervaring tijdens voorbereiding).

4 Omgaan met bezwaren

Het uiten van een bezwaar (negatief) geeft uitdrukking aan behoefte.

Bijv.: 'Ik heb geen zin om van deze activiteit een verslag te maken' kan wijzen op een behoefte aan voorbeelden of begeleiding (bij de vorm van het verslag: foto, video, website, etc.).

5 Luister begripvol

Accepteer bevindingen van de ander, niet alles is leuk.

Maak van iets negatiefs iets positiefs, gebruik de ervaring bij het helpen zoeken van een leuke of passende vervolgoedracht of -activiteit.

Stel toekomstgerichte vragen (blijf niet hangen in negatieve sfeer):

Wat kun je hieraan doen?

Hoe kun je het de volgende keer aanpakken?

Hoe denk je dat je wel verder kunt?

Waar moet je nu op letten bij het kiezen van een volgende activiteit?

6 Vertrouwen krijgen

Vertrouwen krijg je door vertrouwen te geven.

7 Sfeer

Zorg voor een goede sfeer, wees enthousiast

REFLECTIE EN BESCHOUWING

Bij de introductie van dit hoofdstuk zijn we er van uitgegaan dat reflectie een duidelijk begrip is. In het kader van CKV willen we het hier nog eens nader toelichten.

Reflectie en beschouwing zijn begrippen die we veel gebruiken bij de kunstvakken. Voor beschouwen gebruiken we vaak een kunstbeschouwingsmodel of een kijkwijzer. Dat model of die kijkwijzer helpt bij het op een vrij technische wijze kijken naar een (kunst)werk. Beschouwen is een proces dat zich afspeelt in de geest en dat je individueel kunt doen. Je kunt een schilderij of beeldhouwwerk beschouwen. Door goed te kijken en eventueel extra informatie te verzamelen, leer je over het kunstwerk, en kun je er beter een mening over formuleren. Vaak waardeer je het ook meer. 'Meer weten is meer genieten.'

Ook eigen praktisch werk kun je beschouwen. Door je eigen werk kritisch te bekijken -te ontleden- op basis van een aantal (beeld)aspecten, kun je bekijken op welke onderdelen het werk goed is en waar het nog verbeterd kan worden.

Beschouwen is het uiteenrafelen van een kunstwerk in losse onderdelen, die onderdossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:52 Pagina 77

delen los van elkaar bestuderen, ze vervolgens weer samen te voegen waardoor je ze in een nieuw of ander verband ziet.

Deze vorm van beschouwen hoort vooral thuis bij Kunstvakken 2: het beschouwen van eigen werk en beschouwing in het kader van kunstgeschiedenis en -beschouwing. Reflectie

In het kader van CKV gaan we een stap verder. Reflectie is meer dan kennis over wat je bekijkt of wat je hebt gemaakt. Bij reflectie gaat het veel meer om de beleving dan om de analyse: wat doet een kunstwerk je (reflectie op het onderwerp) en hoe of waardoor komt dat (reflectie op je zelf). Daarbij kan beschouwen een rol spelen, maar niet als enige element. Ook associaties zijn belangrijk, eerdere ervaringen en gevoelens. Het kunstwerk wordt gezien als totaal, waarbij factoren als de omgeving en de ambiance een rol spelen bij de beleving. Dit kennen we goed in het theater en in de bioscoop. De sfeer in de theaterzaal -en al in de foyer- is van invloed op de ervaring van een voorstelling, de beleving van een film in de bioscoop is anders dan diezelfde film op tv.

Reflecteren is terugdenken, terugkijken op je (leer)ervaringen om te ontdekken hoe je in de toekomst je activiteiten en gedrag kunt verbeteren.

Je leert van je successen en je fouten!

Bij CKV gaat het vooral om reflectie. We stimuleren leerlingen om (goed) te kijken of te luisteren (de kunstconfrontatie), om vervolgens een eigen visie en/of mening te formuleren. Daarna volgt nog een stap: bij CKV stimuleren we leerlingen om die mening te communiceren met anderen.

In leerlingentaal:

- Wat heb je gezien?
- Wat vond je ervan?
- Waarom?
- Uitwisseling van ervaringen
- Eventueel herzien/aanpassen eigen mening

Beschouwen is hierbij vaak een onderdeel van reflectie. Beschouwen leren leerlingen in de basisvorming (althans als alle kerndoelen bereikt worden). Bij CKV kunnen ze zich, met hun kennis uit de basisvorming, richten op de totaalbeleving van het kunstwerk of de voorstelling. Overigens is de kunstconfrontatie bij CKV vaak niet zo makkelijk te bekijken aan de hand van een model of kijkwijzer. Voor een schilderij werkt een kijkwijzer wel, maar een bezoek aan een tv-studio of tattoo-kunstenaar of een audio-tour wordt al moeilijker te beschrijven met een kijkwijzer. Dan werkt een serie goedgepaste vragen en het uitwisselen van ervaringen vaak beter.

78

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:54 Pagina 78

Eigenlijk komt een reflectiegesprek dicht bij het gesprek dat je met iemand voert, als je een boek of film aanbeveelt. Dan vertel je ook wat je hebt gezien of gelezen, wat je daarvan vond en waarom. Je maakt vergelijkingen met eerdere films of boeken, om duidelijk te maken wat je precies bedoelt. De ervaring of mening kun je met elkaar uitwisselen. Afhankelijk van het niveau van de leerlingen kan de docent extra informatie aanbieden. Bijvoorbeeld informatie over een bepaalde kunststroming

of vakjargon uit een discipline. Ook een kijkwijzer bevat vaak aanwijzingen hoe je ergens naar kunt kijken.

Wanneer je er zo tegenaan kijkt, komt het al weer meer in het bereik van de meeste vmbo'ers. En uiteraard kan de eigen mening ook door middel van beelden, muziek of beweging worden weergegeven.

Reflectie kan altijd, en iedereen kan het.

CKV staat voor culturele en kunstzinnige vorming. Naast kunst is ook cultuur belangrijk, en dat is een heel wat diffuser terrein dan het gebied van kunst met een grote K dat we bij Kunstvakken 2 bekijken. En dan het woord vorming: dan denk je vooral aan reflectie, je eigen mening vormen, dialoog en discussie, en minder aan beschouwen, het ontleden van een kunstwerk.

Met name de 'C' van CKV pleit voor een flexibele manier van omgaan met reflectie. Wanneer we de verschillende aspecten van reflectie binnen CKV op een rijtje zetten, krijgen we het volgende:

1. Reflectie is verbonden aan ervaringen

Reflectie bij CKV is altijd verbonden aan activiteiten, de keuze voor culturele activiteiten en de kunstconfrontatie vormen de kern van het vak. In de meeste gevallen zal het gaan om een ervaring die wordt ondergaan in de wereld van kunst en cultuur, maar het kan ook m.b.t. praktisch werk van de leerlingen zelf of dat van medeleerlingen (kunstdossier/presentatie).

2. Reflectie veronderstelt kijken vanuit een zekere afstand

Na het ondergaan, ervaren van de activiteit, gaat de leerling iets doen met z'n ervaring. Daarvoor moet je afstand nemen, en dat kan bijvoorbeeld met behulp van een kijkwijzer.

Vervolgens ga je als het ware bij jezelf naar binnen, kijkt wat een kunstwerk met je doet, welke gevoelens worden opgeroepen, en waarom. Je stelt jezelf vragen.

3. Reflectie veronderstelt een vergelijking

Bij reflectie gaat het hier niet alleen om je eigen beleving, maar ook om die van anderen. Er ontstaat -in de klas of in groepjes- een dialoog met andere leerlingen. Leerlingen vergelijken ervaringen en discussiëren over verschillende meningen en/of oplossingen

2 Een bewerking van de componenten van reflectievaardigheden in de Katernen kunsteducatie 'Over actief, receptief en reflectief (pag. 13) van het LOKV.

79

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:55 Pagina 79

4. Reflectie veronderstelt generalisatie

Leerlingen kijken nog eens naar hun mening over het kunstwerk (of het praktisch werk) en passen hun mening (eventueel) aan op basis van de discussie.

In dit proces zit een ontwikkeling, leerlingen leren steeds beter om een verband te leggen tussen hun eigen ervaringen en die van anderen, en tussen hun huidige ervaring en eerdere ervaringen.

De docent, die meer ervaring heeft met reflectie, kan verbanden leggen met bijvoorbeeld kunststromingen of (eigen) ervaringen inbrengen die de mening van de leerling verder aanscherpen.

KRACHTIGE LEEROMGEVING

Leerlingen leren het best in een krachtige leeromgeving: een omgeving met verschillende onderdelen en aspecten, die in onderlinge samenhang worden aangeboden. De docent speelt een belangrijke rol bij het creëren van zo'n omgeving. Bij CKV wordt als vanzelf een rijke leeromgeving gecreëerd, omdat leerlingen daarbij leren binnen én buiten de school, in culturele instellingen.

Bovendien onderscheiden we bij de kunstvakken drie verschillende soorten activiteiten:

- receptief: de kunstconfrontatie, dus naar theater, tentoonstelling, film, etc.;
- actief of productief: zelf tekenen, dansen, toneelspelen, filmen, etc. als voorbereiding op de activiteit (workshops) of als verslaglegging (kunstdossier) of presentatie;

• reflectief: kritische beschouwing op het kunstwerk en de eigen ervaring/beleving. Bij actieve, receptieve en reflectieve activiteiten, doen leerlingen een beroep op verschillende vormen van leren en leren ze verschillende soorten kennis en vaardigheden. Door deze in samenhang aan te bieden ontstaat een krachtige leeromgeving, waarin leerlingen effectief en efficiënt kunnen leren. En ook gestimuleerd worden om te leren, vooral als ze enige keuzevrijheid hebben met betrekking tot activiteiten en werkvormen.

Dat pleit voor een actieve invulling van CKV, een combinatie van kijken naar, reflecteren op en kiezen voor een actieve presentatie.

Het zal duidelijk zijn dat reflecteren niet (alleen) via taal hoeft te gaan. Door zelf actief bezig te zijn naar aanleiding van culturele activiteiten, reflecteren leerlingen op een andere manier dan de 'talige' manier waarop in het onderwijs al zo vaak een beroep wordt gedaan. Voor veel leerlingen is een praktijkwerkstuk dan ook een even goede of zelfs betere verwerking van een ervaring als een geschreven verslag.

80

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:57 Pagina 80

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:58 Pagina 81

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 15:59 Pagina 82

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:00 Pagina 83

84

8. CULTURELE NETWERKEN EN INSTELLINGEN VOOR DE KUNSTEN

Hans Landsman

Inleiding

In het landelijk project CKV-vmbo werken docenten en consultants samen in de ontwikkeling en uitvoering van de projecten. In totaal zijn door de consultants 28 projecten beschreven, die een voorbeeld zijn van samenwerking tussen scholen en culturele instellingen.

Consultants zijn specialisten met kennis van kunst, cultuur en onderwijs werkzaam binnen instellingen voor de kunsten, zoals muziekscholen, instellingen voor kunstzinnige vorming en kunsteducatie. De participerende instellingen in het project zijn lid van de branchevereniging, De Kunstconnectie.

DE INSTELLINGEN VOOR DE KUNSTEN EN DE STEUNFUNCTIE KUNSTEDUCATIE

Consultants zijn professionals die het onderwijs en culturele instellingen ondersteunen: de zogenaamde steunfunctie kunst- en cultuureducatie. Als opleiding hebben zij tenminste een kunstvakopleiding of een lerarenopleiding in één van de kunstvakken genoten en hebben naast werkervaring als docent ervaring in coördinerende en leidinggevende functies. Vanuit het specialisme, kennis van kunst en onderwijs, geven zij ondersteuning aan het onderwijs in de organisatie en uitvoering van de kunsteducatie. De ondersteuning varieert van lespraktijk en projecten tot kennismaking door de leerlingen met kunst en cultuur.

Steeds meer ontwikkelt de functie van consultant zich tot de schakel cq intermediair tussen kunst, cultuur en onderwijs.

Deze dienstverlening aan het onderwijs is binnen de instellingen voor de kunsten op verschillende wijzen ingericht en is ontwikkeld binnen de kaders van provinciaal en/of gemeentelijk beleid. Deze kaders zijn ook bepalend voor het werkgebied van de instellingen.

De vier grote steden, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag worden als provincie aangemerkt. In deze steden hebben de instellingen te maken met een geïntegreerd provinciaal en gemeentelijk beleid. Er is sprake van een samenhangend beleid tussen de steunfunctie en alle andere kunsteducatieve activiteiten voor diverse doelgroepen uit de betreffende gemeente.

Andere gemeentelijke instellingen hebben met apart gemeentelijk- en provinciaal beleid te maken en vervullen vanuit hun plaatselijke positie binnen het provinciaalbeleid een regionale taak.

De zes participerende instellingen binnen het CKV-vmbo project zijn:

Provinciaal

- Keunstwurk te Leeuwarden, met het verzorgingsgebied Friesland
- Scoop te Middelburg, met het verzorgingsgebied Zeeland
- Het Kunstgebouw te Rijswijk, met het verzorgingsgebied Zuid-Holland (met uitzondering van Rotterdam en Den Haag)

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:01 Pagina 84

85

- Edu-Art te Doetinchem als één van de drie regiokantoren te Gelderland voor het verzorgingsgebied Oost Gelderland

Provinciaal als grote stad

- Koorenhuis te Den Haag

Provinciaal binnen gemeentelijke instelling

- Kreater te Haarlem met als verzorgingsgebied de regio rond Haarlem als één van de zes regio's te Noord-Holland (met uitzondering van Amsterdam)

Voor alle instellingen geldt dat zij een centrale rol vervullen als intermediair tussen kunst, cultuur en onderwijs. Jaarlijks worden vele voorstellingen, projecten en tentoonstellingen bemiddeld en voor het onderwijs georganiseerd. De meeste instellingen

organiseren als start van een schooljaar kunstdagen, waarop leerlingen, ter oriëntatie culturele instellingen en ateliers kunnen bezoeken. Instellingen als het Koorenhuis en Kreater zijn daarnaast voor het onderwijs interessant als uitvoerende instelling van allerlei activiteiten voor leerlingen en docenten. Deze instellingen hebben eigen studio's en ateliers en ook leerlingen weten de instelling te vinden. Het aanbod dat zij de scholen doen is afgestemd op ervaring en de behoefte uit het onderwijs.

De drie provinciaal, breed georiënteerde instellingen werken voor de uitvoering van activiteiten samen met plaatselijke instellingen en werken gezamenlijk aan de ontwikkeling van projecten. Veelal hebben zij het beheer en de coördinatie voor de afzet van projecten en tentoonstellingen. De scholen worden er toe aangezet om directe contacten aan te gaan met een plaatselijk instituut. Verder worden scholen gestimuleerd tot het besteden van de vouchers die de scholen jaarlijks binnen het beleidskader 'Cultuur en School' van OcenW ontvangen. De instellingen voor de kunsten zijn zoals veel andere culturele instellingen gemachtigd om deze kortingsbonnen te verzilveren.

NETWERKEN

Belangrijk in de ontwikkeling van CKV-vmbo zijn de netwerken waarbinnen samengewerkt wordt tussen scholen, kunst- en cultuurinstellingen en de betreffende steunfunctie.

In alle zes de regio's zijn *scholennetwerken* ingericht. De steunfunctie-instellingen hebben in breder CKV verband, gericht op havo/atheneum ervaring met het inrichten van netwerken.

Deze netwerken zijn ontstaan uit behoefte van docenten om gezamenlijk te komen tot:

- uitwisseling van informatie, aanpak en praktische ervaringen
- versteviging van de positie van het vak CKV binnen de afzonderlijke scholen
- deskundigheidsbevordering van docenten
- onderzoeken en waar mogelijk implementeren van gezamenlijke projecten
- presentatie mogelijkheden culturele instellingen
- het onderhouden van contacten onderling en met de instellingen
- oriëntatie op de jongerencultuur

De netwerken staan ten dienste van een goede communicatie en zijn een voorwaarde voor het in samenwerking realiseren van projecten.

Op zowel initiatief van docenten als van consulenten, afhankelijk van de plaatselijke dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:03 Pagina 85

ontwikkelingen, zijn de netwerken tot stand gekomen. In de stedelijke situaties is het initiatief vanuit de instelling voor de kunsten gekomen en ligt daar ook de zorg voor de continuïteit. De consulent kan via het plaatselijk netwerk de brugfunctie tussen andere culturele instellingen en de scholen goed realiseren. Alle scholen nemen aan

zo'n plaatselijk netwerk deel.

Er is behoefte aan het inrichten van *regionale* netwerken. In de provincies Gelderland en Noord-Holland is aangesloten bij de al bestaande regionale structuur van de steunfunctie. Belangrijk is de informatiefunctie en het goed kunnen doorverwijzen van docenten naar andere culturele instellingen en personen.

De culturele instellingen, bijvoorbeeld: bibliotheek, museum, kunsttuleen, schouwburg, filmhuis vinden het belangrijk om scholen over mogelijke activiteiten in te lichten en het netwerk hiertoe te bezoeken.

De steunfunctie geeft in alle gevallen administratie ondersteuning aan de netwerken, waaronder het verzorgen van de uitnodigingen en de verslaggeving.

Netwerken of platforms voor specifiek culturele instellingen zijn wel ingericht, o.a. in Den Haag maar verlopen tot op heden weinig succesvol.

Een overzicht met alle (web)adressen van instellingen voor de kunsten en steunfuncties is te vinden via:

www.dekunstconnectie.nl

86

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:04 Pagina 86

ACTIVITEITEN VOLGENS HET STAPPENPLAN

Het CKV-stappenplan werkt goed met vmbo-leerlingen, maar kunnen culturele instellingen er ook mee uit de voeten? Om dat uit te proberen hebben docenten van vmboscholen, consulenten en medewerkers van culturele instellingen activiteiten voor (en soms met) leerlingen ontwikkeld volgens het stappenplan. Dus activiteiten die leerlingen zelf voorbereiden, in groepjes kunnen ondernemen en zelfstandig verwerken.

Een overzicht van de activiteiten:

- Theater van het Volksbuurtmuseum
- Body Art, de kunst van tattooing
- “De Emotietrip”, een rondleiding en een evocatieve audiotour-wandeling in en rondom Museum de Gevangenpoort
- Literair Café
- Hobby in context
- De uitwisseling
- Workshopdag
- Mode en Trend
- Adopteer een VMBO school
- Werken in het theater: wat voor jou?
- Theatervoorstelling ‘ Zorro ’
- Verander de ruimte: ruimte als kunst
- Zeefdrukken
- Van uw reporter
- Beeldenroute plus
- De ware Berend van Hackfort
- Kies je kunst
- Een kijkje in keuken van het glas-in-loodatelier
- Alice
- VMBO-TV
- Culturele kaart
- Bezoek aan individueel kunstenaar: Marjan Jaspers
- Spaarnestad Fotoarchief
- Opbouw tentoonstelling Fries Museum
- Rapworkshop voor de Kunstbende
- Samenwerkingsrelatie tussen school en kunstenaarscollectief
- 4 videolessen op Parnas
- Kostuumproject Tryater

Een beschrijving van deze onderwerpen -in de vorm van ingevulde formats- staat op <http://vmbo-cultuurenschool.net>. De activiteiten kunnen door andere scholen of culturele instellingen gebruikt worden of vertaald worden naar de eigen

situatie.

87

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:06 Pagina 87

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:07 Pagina 88

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:07 Pagina 89

9. METHODES CKV VMBO

Op dit moment worden er vijf methodes voor CKV-vmbo aangeboden. De meeste uitgevers sturen op verzoek een beoordelingsexemplaar toe, soms tegen een kleine vergoeding. Een overzicht van de methodes:

Overzicht methoden CKV vmbo

NAAM

Palet*

UITGEVER

Thieme/Meulenhoff

AUTEURS

Cor Geljon

Frank Cuypers

Vincent van

Woerkom

ONDERDELEN

Leerlingenboek

Videoband

Docentenhandleiding

Website voor

docenten

PRIJS

LEERLINGENBOEK

k 9,57

WEBSITE

www.palet-online.

nl

Fullcolor* Eisma Edumedia

en SLO

Eeke Wervers

Hendrik van der

Ham

Docentenhandlei

ding

Diskette

Leerlingenboek

Website leerlingen

en docenten

k 11,50 www.fullcoloronline.

nl

Kunststof Lambo Roel Bloemen

Jeane Prins

Michel Pijper

Bert Boermans

Leerlingenboek

Docentenhandlei

ding

Website

k 11,50 www.lambo.nl

KunstWerk Malmberg Hendrik van der

Ham

Frank Goossens

Leerlingenkatern

Werkboek

Website voor

docenten en leerlingen

k 7,00 katern

k 7,50 werkboek

www.kunstwerkmalmberg.

nl

(delen in ontwikkeling)

De Voorstelling EPN Moniek Warmer Docentenhandlei

ding Ouderfolder

Werkboek 1

Werkboek 2
Website in
ontwikkeling
k 13,50
(werkboek 1+2)
www.epn.nl
(methodensite in
ontwikkeling)

JAAR
2001
2000
2002
2002
2002

bron: Cultuurnetwerk Nederland november 2002

*Van Palet en Full color zijn in het voorjaar van 2003 geheel herziene methodes verschenen.

90

dossierCKVbinnenw 02-05-2003 08:46 Pagina 90

91

Bij het maken van een keuze voor een methode spelen de volgende aspecten een rol:

Uit welke onderdelen bestaat de methode?

- Docentenhandleiding
- Leerlingenboek
- Is er AV-materiaal?
- Is er een website en welke gebruiksfuncties heeft deze voor leerling en docent?
- Zijn er aanvullende materialen (kopieerbare materialen, diskettes, etc.)?

Inhoud docentenhandleiding

- Wat zijn de uitgangspunten (didactisch, werkvormen)
- Is er een verantwoording van de keuze voor keuze leerstof/onderwerpen?
- Komen alle eindtermen aan bod (vaardigheden, oriëntatie op studie en beroep)?
- Biedt de handleiding ondersteuning bij begeleiding door de docent en bij de organisatie?
- Informatie over het examen, planning en PTA

Toegankelijkheid van het leerlingenmateriaal

- Layout (overzichtelijk, kopjes, kernwoorden benadrukken)
- Taalgebruik (niet te lange zinnen, aansluiting leefwereld jongeren, uitleg moeilijke woorden)
- Verhouding tekst - illustraties
- Inhoudsopgave

Overige aandachtspunten

- Herkenbaarheid stappenplan
- Definitie kunst en cultuur: breed of smal?
- Kunst/cultuur-autobiografie
- Mogelijkheid voor weergeven en beargumenteren eigen mening?
- Aandacht voor zelfstandig werken
- Richtlijnen voor samenwerking
- Differentiatie (indien van toepassing)

dossierCKVbinnenw 02-05-2003 08:48 Pagina 91

92

10. ADRESSEN WEBSITES

Onderwijs en cultuur

www.cultuurenschool.net alle informatie van de projectgroep Cultuur & School, met onder andere het CKV-stappenplan en voorbeelden van culturele activiteiten voor CKV

projectloket: een groot overzicht van culturele projecten/activiteiten

www.erfgoedactueel.nl cultureel erfgoed en CKV

www.cultuurnetwerk.nl algemene informatie over CKV, ook voor culturele instellingen

www.dekunstconnectie.nl branchevereniging van instellingen voor kunsteducatie

www.kennisnet.nl Cultuurplein Beleid en regelingen

www.cjp.nl informatie over de CKV-bonnen en activiteiten

Onderwijs algemeen

www.minocw.nl/examenvmbo dossier vmbo Dossier Examen vmbo

cfi.kennisnet.nl examenprogramma vmbo VO docent Vakken

www.slo.nl informatie over onder andere CKV, diverse digitale publicaties

www.kpcgroep.nl informatie over onder andere CKV

www.ictonderwijs.nl

examengids.slo.nl vmbo Examengids

www.vmbo.nl website van de Vmbo projectorganisatie

Kunstdisciplines (ook voor leerlingen)

algemeen www.Cultonline.nl

www.kunstbende.nl

beeldend www.museumserver.nl

kunst.pagina.nl

www.archined.nl

www.moviezone.nl

dans www.dans.pagina.nl

www.dans-beweegt-je.nl

theater www.theater.nl

www.theaterland.nl

theater.pagina.nl

muziek www.concertagenda.nl

www.popinstituut.nl

songteksten.pagina.nl

dossierCKVbinnenw 02-05-2003 08:50 Pagina 92

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:14 Pagina 93

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:15 Pagina 94

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:15 Pagina 95

dossierCKVbinnenw 27-04-2003 16:16 Pagina 96